

Antické reálie

6

Starověký Řím:
vojenství II.

Výzbroj a výstroj v době principátu

Výzbroj

- zbraně za principátu se příliš nelišily od dřívějších
- základními zbraněmi zůstávali:
  - *pilum* - vrhací oštěp
    - používán až do konce 3. st. po Kr.
    - jeho vzhled se mnoho neměnil
    - dlouhý železný hrot se k ratišti připevňoval dvěma způsoby
      - hrot se nasadil, přičemž spoj byl zpevněn objímkou
      - hrot byl na konci opatřen plochým klínem, který se vsadil do žlábků a upevnil nýty
    - některá pila byla navíc opatřena kulovitými předměty na širším konci ratiště - předpokládá se, že se jednalo o závaží, která měla zvýšit průraznost
    - účinný dosah pila asi 15 m, se závažím menší
    - některá pila byla opatřena hrotem na konci ratiště

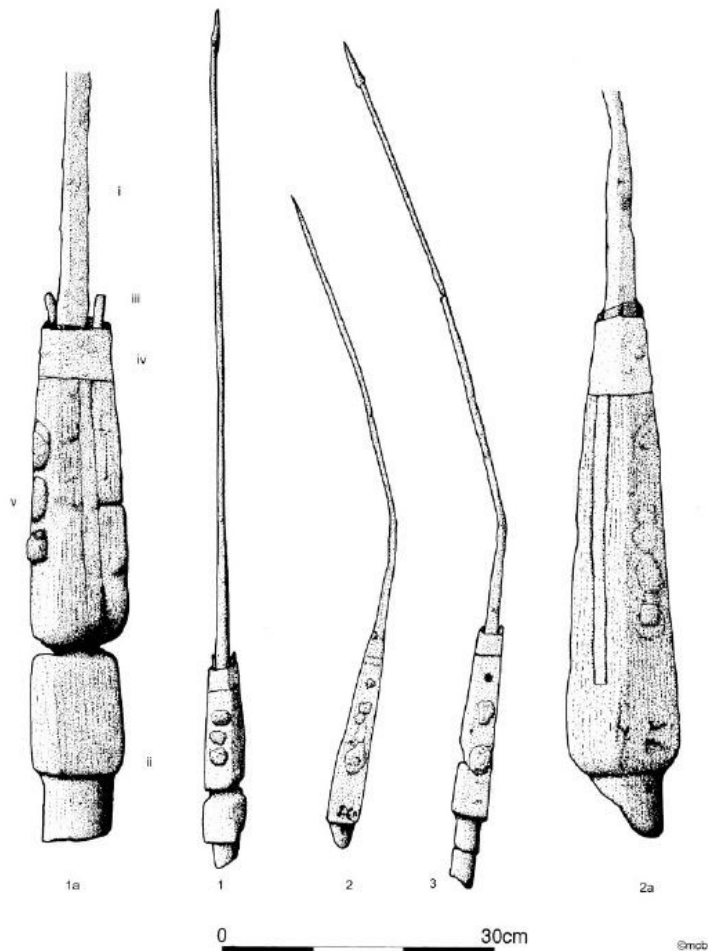

Figure 36: The Oberaden pila with (1a, 2a) details of the junction between the shank (a) and shaft (b), and showing wedges (c), collet (d), and rivets (e).

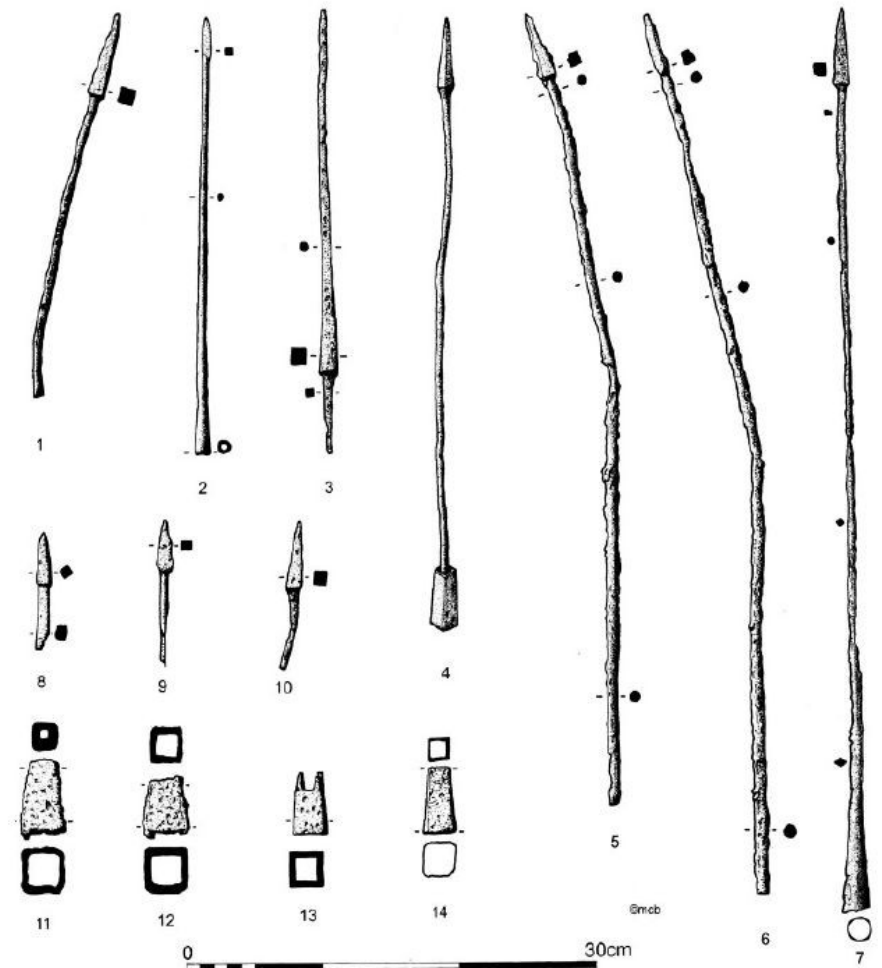

Figure 37: Early Principate pila. 1-9 Heads and shanks (1 Dangstetten; 2 Waddon Hill; 3 Rottweil; 4 Carnuntum; 5-6 Hod Hill; 7 Vindonissa; 8 Longthorpe; 9-10 Oberstimm); 11-14 collets (11-12 Hod Hill; 13 Dangstetten; 14 Rheingönheim).

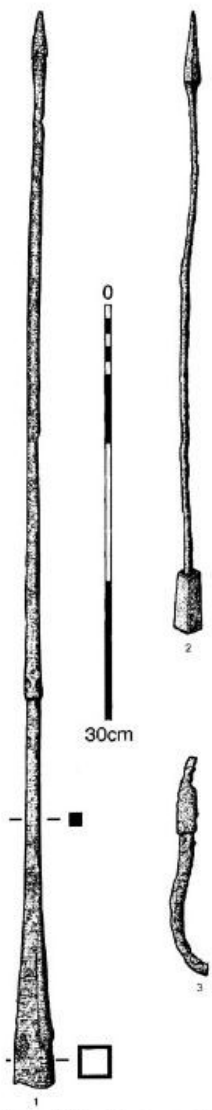

Figure 74: Antonine pila. 1 Einzig. 2 Carnuntum. 3 Bar Hill.

- kopí a oštěpy

- kromě pila byly využívány i jiné druhy oštěpů

- *lancea* - lehké oštěpy

- nálezy mnoha druhů hrotů oštěpů - nejistá klasifikace => není jistý druh zbraně

- oštěpy používané jízdou

- několik typů

- *centus*

- do užívání se dostává asi ve 2. st.

- nejdelší kopí - 3,65 m

- obouruční zbraň

- využívána pouze v omezeném rozsahu - speciální *alae*

- obvyklejší jsou však kratší kopí a oštěpy

- *lancias pugnatorias* - bojové kopí

- *minores subarmales* - menší oštěpy

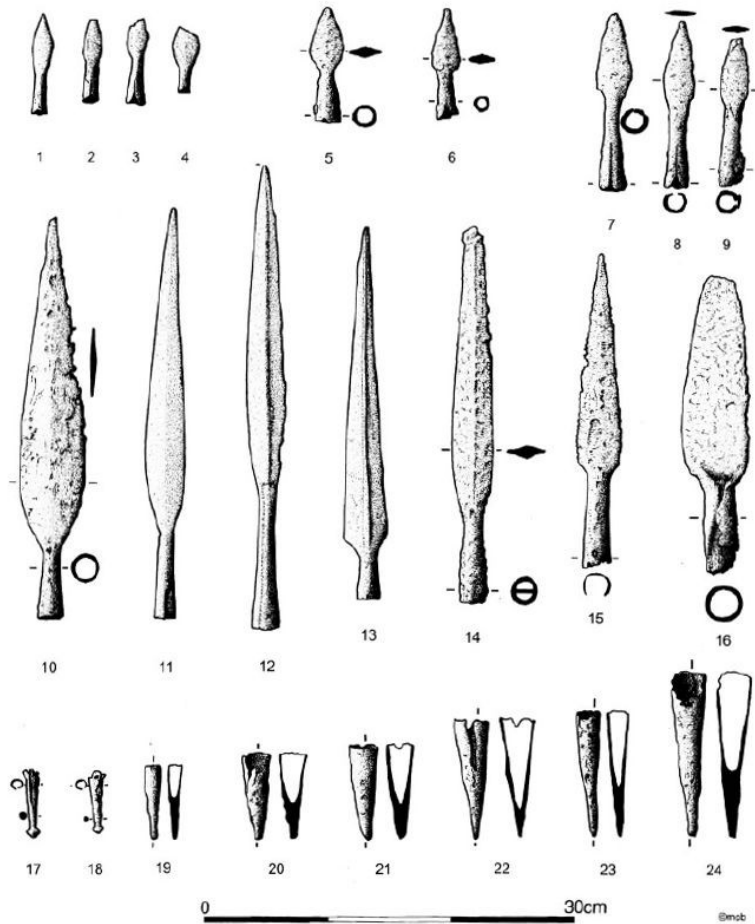

Figure 38: Early Principate spearheads and butts. 1-4, Waddon Hill; 5-6, 14-15 Hod Hill; 7-9 Longthorpe; 10, 17-24 Rheingönheim; 11-12 Newstead; 16 Corbridge.

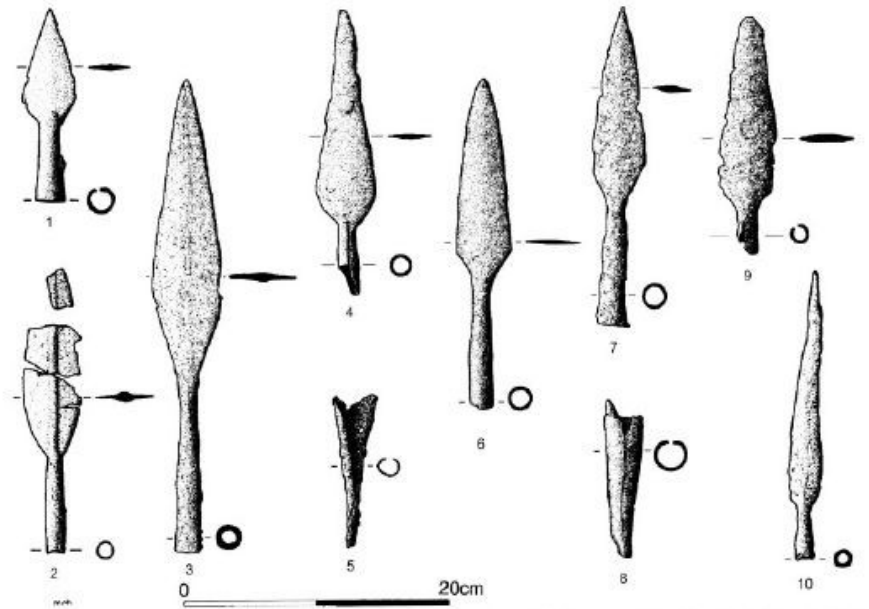

Figure 75: Antonine spears. 1 Strageath; 2 Hadrian's Wall, Turret 10A; 3 & 5-8 Iza; 4 & 9 Inceresk; 10 Strageath.

- *gladius* - „hispanický meč“ - *gladius hispaniensis*
  - několik typů
  - na začátku 1 st. po Kr. byl nejběžnější meč typu Mohuč
    - zúžení v horní části čepel
    - dlouhý hrot - až 200 mm
    - délka čepel - od 400 do 550 mm
    - šířka čepel - od 54 do 74 mm v horní části čepel / od 48 do 60 mm před hrotem
    - součástí meče byla dřevěná zástita a hlavice, profilovaný jílec byl kostěný
    - meč byl primárně určen jako bodná zbraň; používal se i jako zbraň sečná
  - později v 1. st. se nejběžnějším typem stal meč typu Pompeje
    - čepel byla rovná
    - krátký hrot
    - délka čepel - od 420 do 500 mm
    - šířka čepel - od 42 do 45 mm

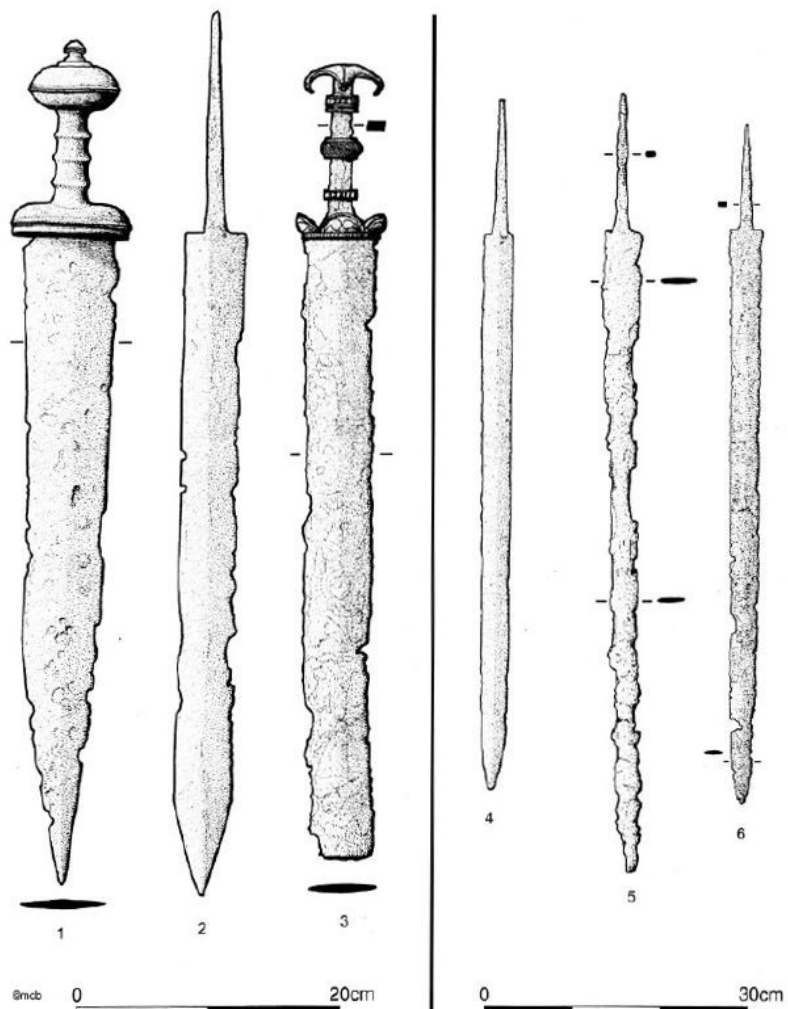

Figure 39: Early Principate swords. 1 Rheingönheim; 2, 4 Newstead; 3 Hod Hill; 5 Camelon; 6 Rottweil.

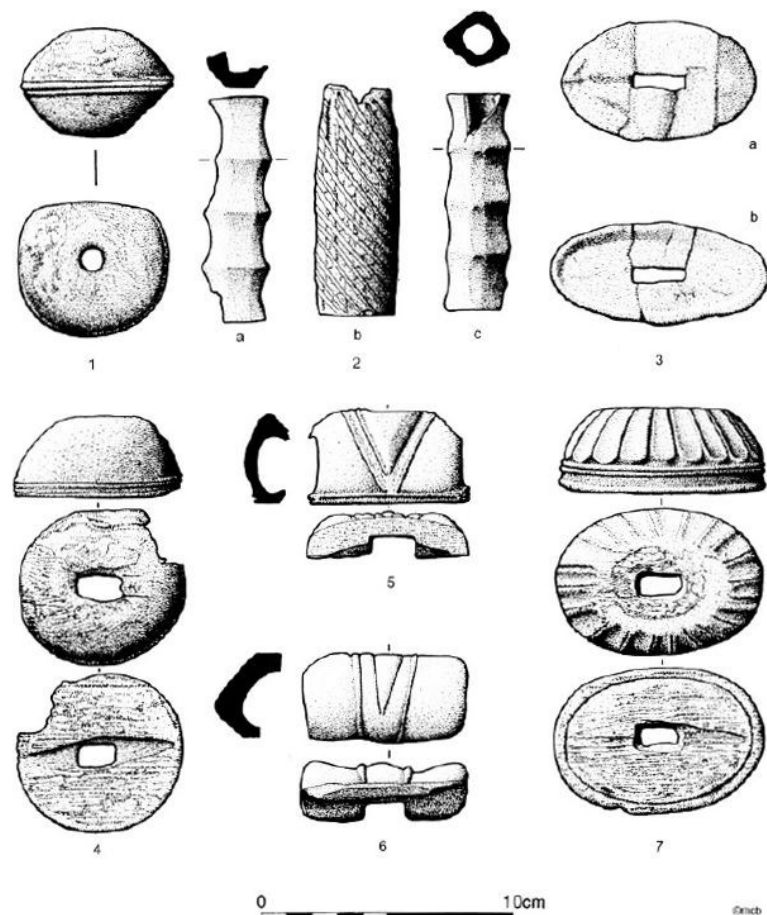

Figure 40: Early Principate swords - handle assemblages. 1 Wooden pommel (Vindonissa); 2a-c bone handgrips (a London; b Dangstetten; c Rheingönheim); 3a-b handguard plates (a Dangstetten; b Baden); 4-7 handguards (4, 7 wood, Vindonissa; 5-6 bone, Rheingönheim).

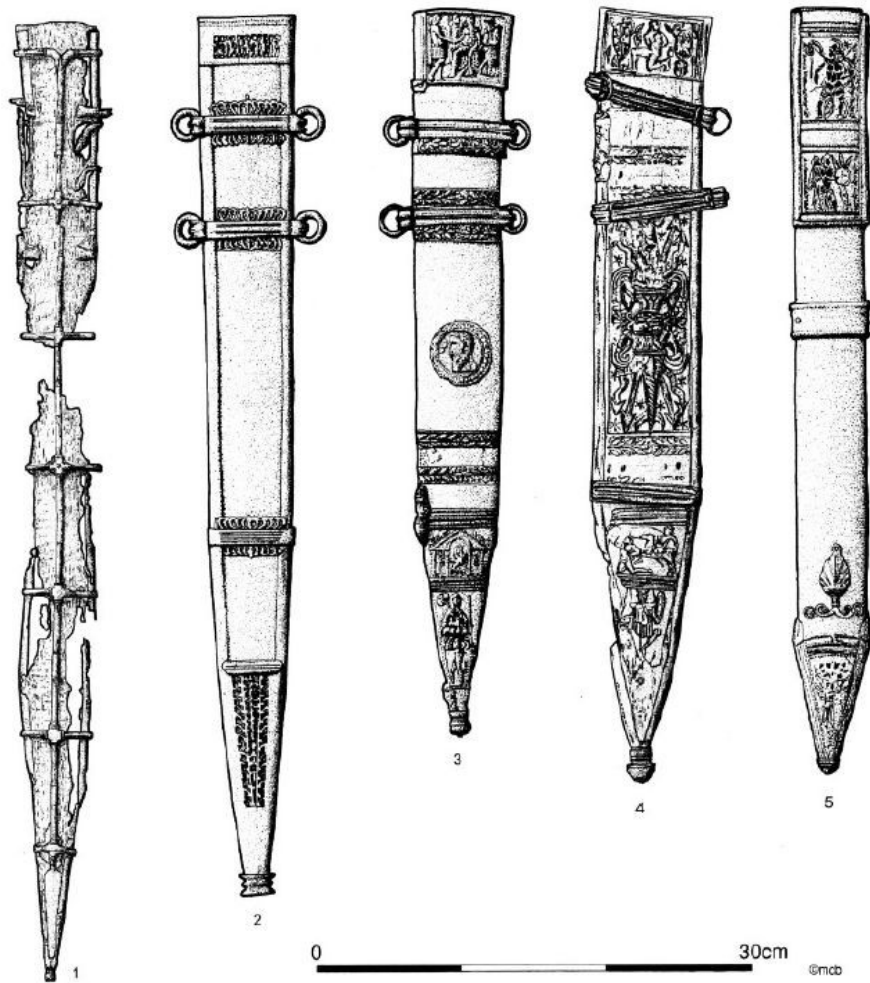

Figure 41: Early Principate swords – sheaths. 1 River Ljubljanica; 2 Rhine at Mainz; 3 Mainz ('Sword of Tiberius'); 4 Vindonissa; 5 Rhine at Mainz.

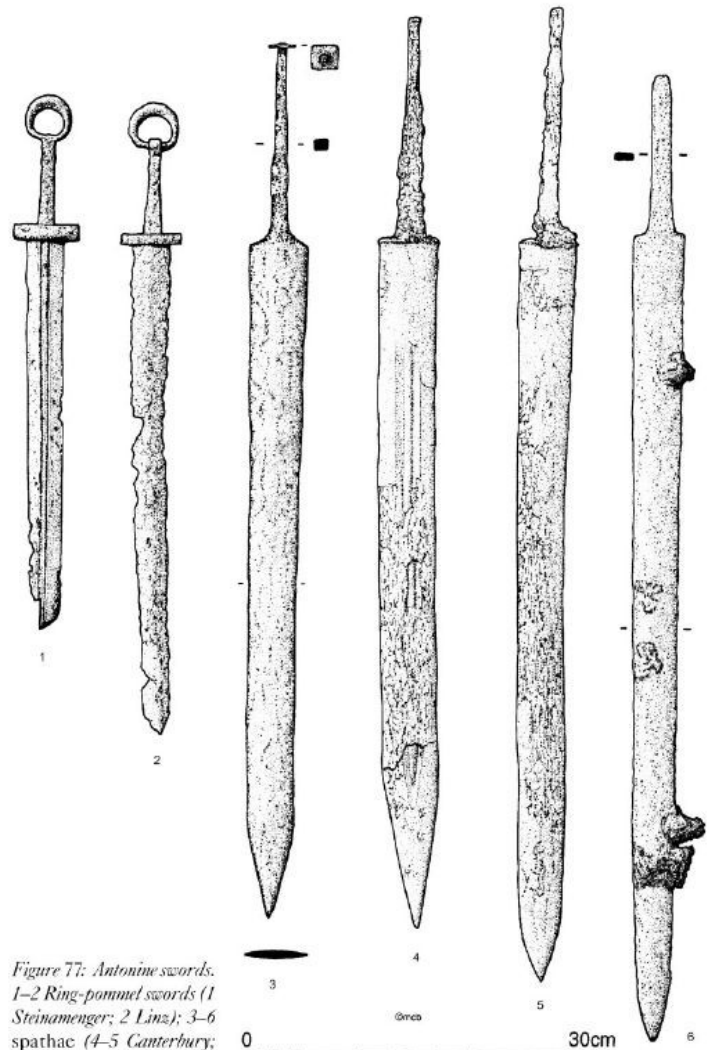

Figure 77: Antonine swords. 1–2 Ring-pommel swords (1 Steinamenger; 2 Linz); 3–6 spathae (4–5 Canterbury; 3, 6 Iž/a).

- *spatha* - meč

- meč používaný jízdou
- delší a štíhlejší než *gladius*
- délka čepel - od 650 do 915 mm
- šířka čepel - obvykle nepřesahovala 44 mm
- hlavice, záštita a jílec byly většinou podobné jako u *gladii*

- *pugio* - dýka

- sloužila jako doplněk k meči
- délka čepel - od 250 do 350 mm
- používaly se po velkou část principátu - ve 2 st. však podstatně méně - na Traianově sloupu již nejsou známy

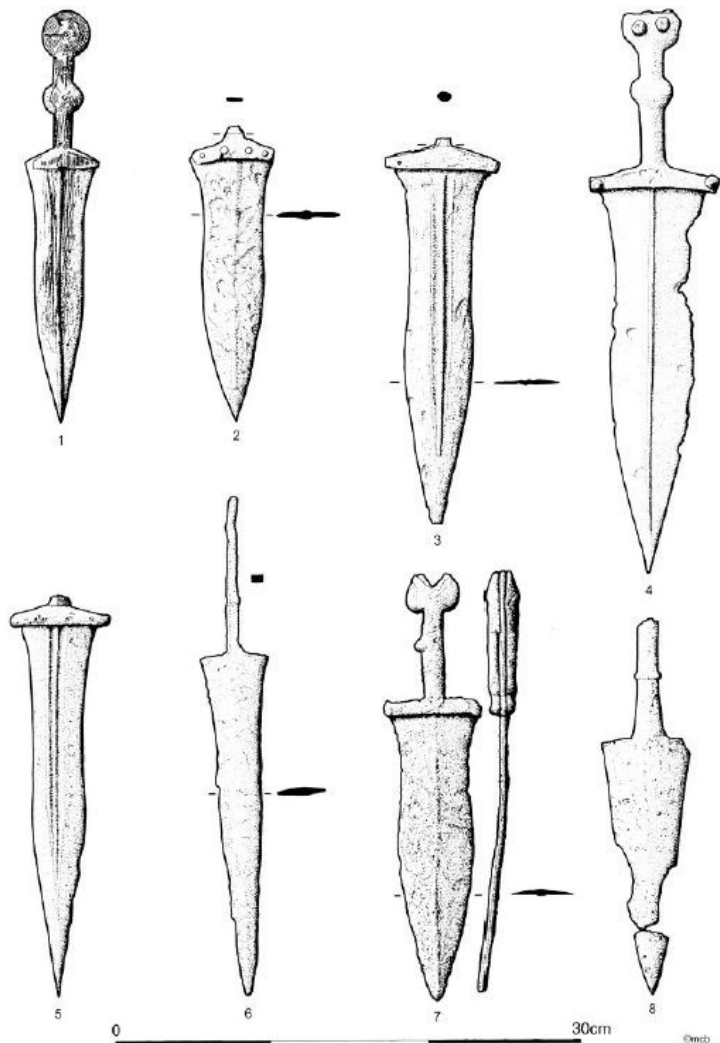

Figure 42: Early Principate daggers. 1 Oberaden; 2 Dangstetten; 3 Ribissen; 4 Mainz-Weisenau; 5 Mainz; 6 Kingsholm; 7 Buciumi; 8 Mehrum.

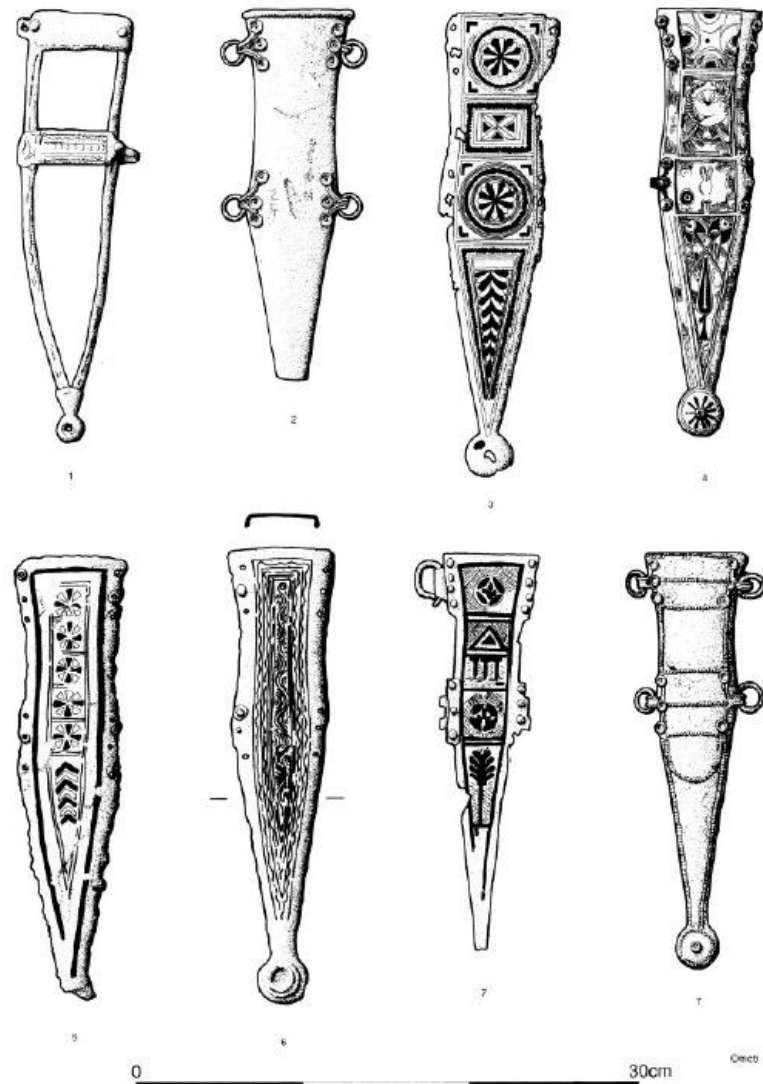

Figure 44: Early Principate daggers – sheaths. 1 Titelberg; 2 Rhine at Mainz; 3 Dunafoldvar; 4 Allériot; 5 Hod Hill; 6 Ribissen; 7 Vindomissa; 8 Leeuwen.

Výstroj

Zbroj

- Stejně jako dříve i v této době bylo používáno několik typů

- kroužková zbroj - *lorica hamata*

- někdy vyráběny z bronzových, většinou však ze železných kroužků o síle 1 mm a průměru 7 mm - kroužky byly nýtovány nebo svařovány

- na ramenou se zdvojoval, směrem dolů se rozšiřoval

- váha asi 10-15 kg - rozložit ji pomáhal opasek

- šupinový pancíř - *lorica squamata*

- většinou vyráběn z bronzu, méně ze železa - železné pancíře byly navíc pocínované

- náchylný k poškození - těžko se opravoval

- velikost šupin různá - řady šupin se k sobě spojovaly drátem a poté našivaly na látkový podklad, tak aby se navzájem překrývaly
=> zlepšení ochrany

Figure 53: Adamclisi monument. 1 Marching legionaries; 2 fighting legionary. (Not to scale).

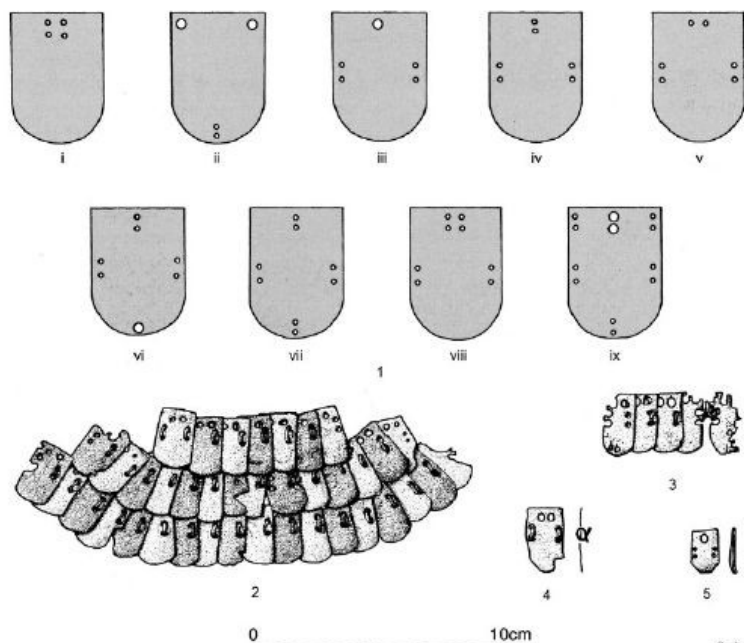

Figure 54: Early Principate armour – scale. 1–ix von Grolller's classification of the Carnuntum scales; 2 Ham Hill; 3 Kempten; 4 Longthorpe; 5 Chichester.

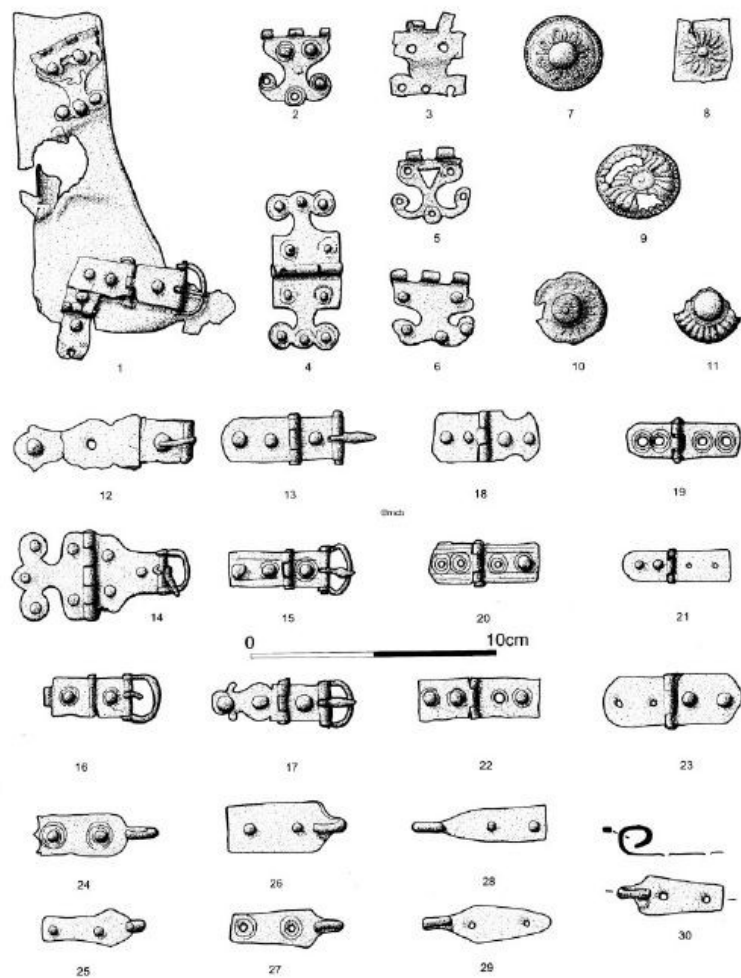
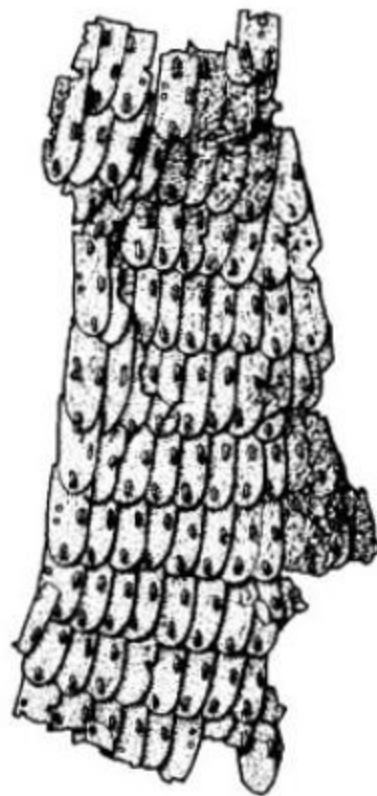

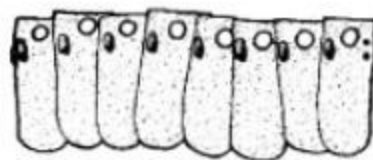
Figure 56: Early Principate armour – Corbridge type 'lorica segmentata' fittings. 1 Breastplate (London); 2–6 lobate hinges (2 Sheepen; 3 Rheingönheim; 4 Chester; 5 Hofheim; 6 Oberstimm); 7–11 decorated washers (7 Silchester; 8 Rheingönheim; 9 Longthorpe; 10 Chichester; 11 Chester); 12–17 hinged buckles (12 Sheepen; 13 Chichester; 14 The Lunt; 15 Rheingönheim; 16 Aislingen; 17 Vindonissa); 18–23 hinged strap fittings (18 Carnuntum; 19–20 Oberstimm; 21 Broxtowe; 22 Rheingönheim; 23 Rißtissen); 24–30 tie loops (24 & 26 Hod Hill; 25 Rißtissen; 27 Rheingönheim; 28 Carnuntum; 29 The Lunt; 30 Corbridge).

1

2

3

4

0

20cm

©mcb

Figure 84: Antonine body armour – mail and scale. 1 Mail or scale breastplate closure (Orgovány); 2 semi-rigid scale (Mušov); 3 scales (Newstead); 4 mail (Iža).

- lamelový pancíř - *lorica segmentata*

- pravděpodobně se začal používat až za principátu => část staršího typu byla nalezena na lokalitě Kalkriese
- používán byl asi do 3. st.
- pancíř je tvořen řadami železných lamel, které jsou navzájem propojeny koženými pásky
  - lamely nebyly kaleny - předpokládá se lepší ochrana
- ochrana celého trupu a ramen
- moderní rekonstrukce potvrdily odolnost - pancíř dokázal odchýlit nebo zcela odrazit většinu šípů a oštěpů
- váha mohla být až 9 kg
- nevýhody:
  - lehčí než kroužková zbroj, ale méně pohodlná
  - složitější údržba - složitý výrobek
    - množství lamel, bronzové přezky, panty a háky
    - bronzové části reagovaly s kovovými lamelami => docházelo ke korozi, která způsobovala odlamování nebo upadnutí částí kování => časté nálezy

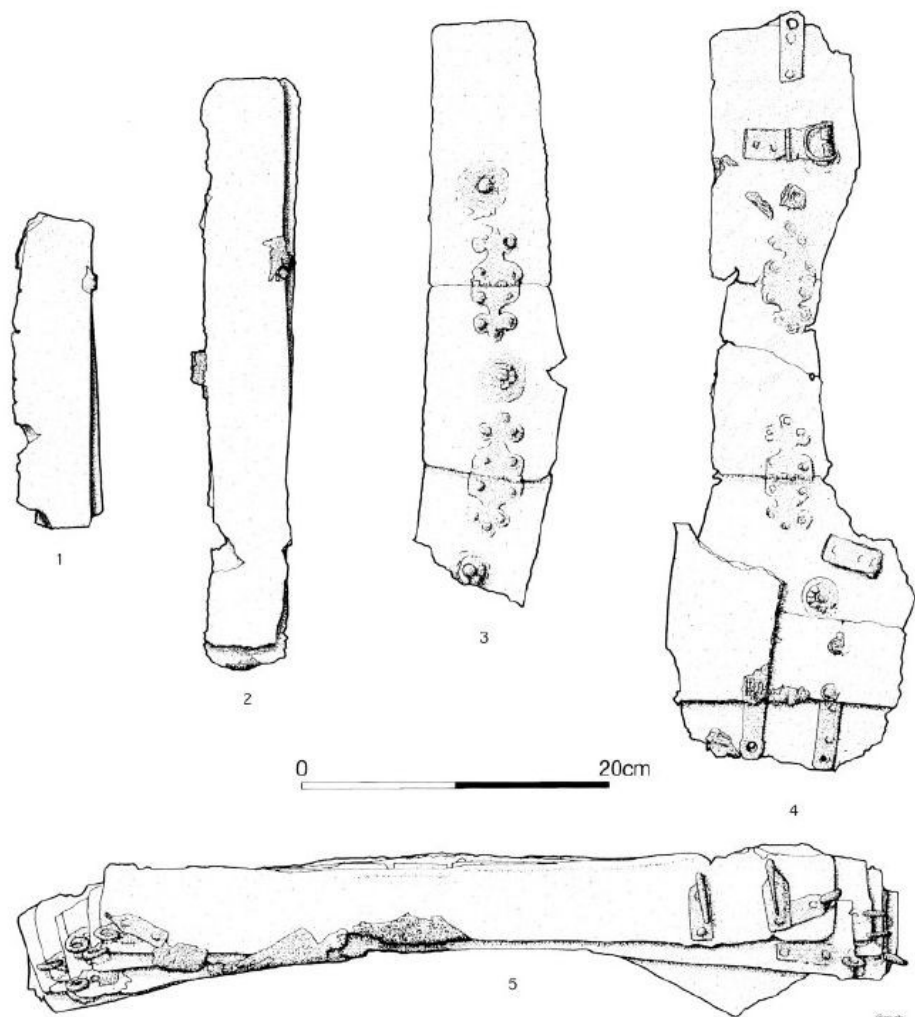

Figure 57: The Corbridge Hoard armour, cuirass 5. 1–2 Lesser shoulder-guards; 3 upper shoulder-guard; 4 collar plates; 5 girth plates.

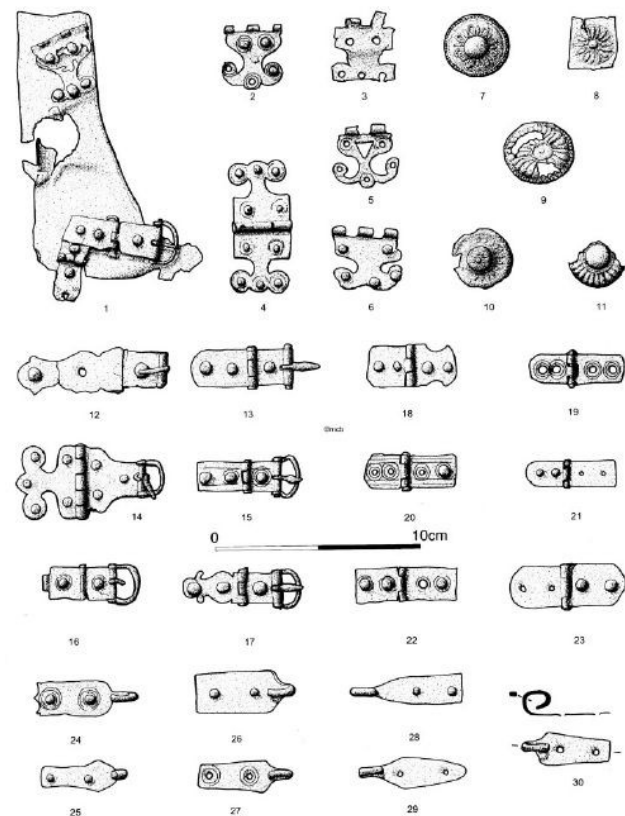
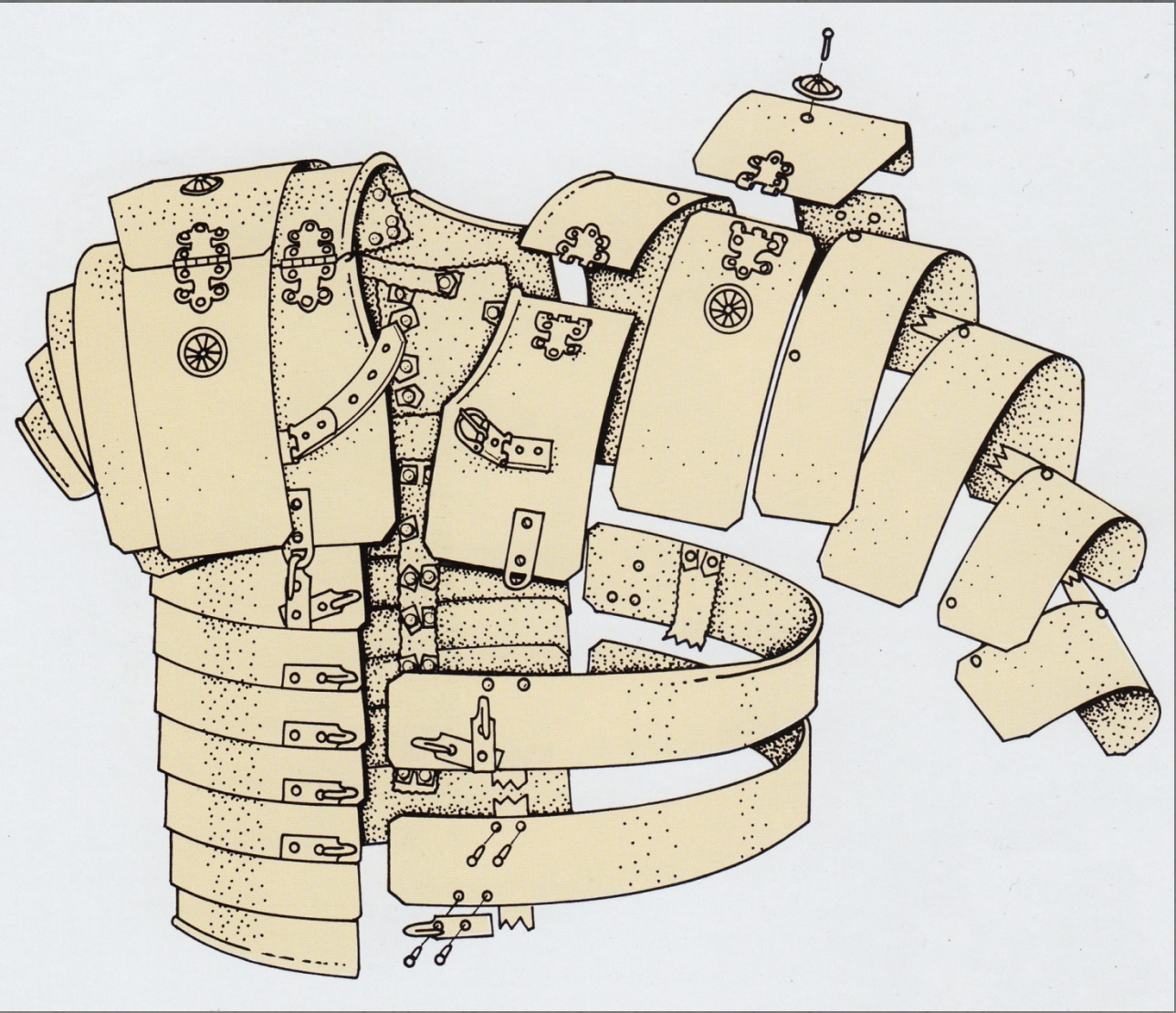

Figure 56: Early Principate armour – Corbridge type 'lorica segmentata' fittings. 1 Breastplate (London); 2–6 lobate hinges (2 Sheepen; 3 Rheingönheim; 4 Chester; 5 Hofheim; 6 Oberstimm); 7–11 decorated washers (7 Silchester; 8 Rheingönheim; 9 Longthorpe; 10 Chichester; 11 Chester); 12–17 hinged buckles (12 Sheepen; 13 Chichester; 14 The Lunt; 15 Rheingönheim; 16 Aislengen; 17 Vindonissa); 18–23 hinged strap fittings (18 Carnuntum; 19–20 Oberstimm; 21 Broxtowe; 22 Rheingönheim; 23 Räftissen); 24–30 tie loops (24 & 26 Hod Hill; 25 Räftissen; 27 Rheingönheim; 28 Carnuntum; 29 The Lunt; 30 Corbridge).

- pod všechny typy pancířů se nosil vypolstrovaný oděv, o kterém není mnoho známo
  - vyráběl se z látky
  - v pramenech znám pod názvy *thoramachus* nebo *subarmatis* - označení však není spolehlivé

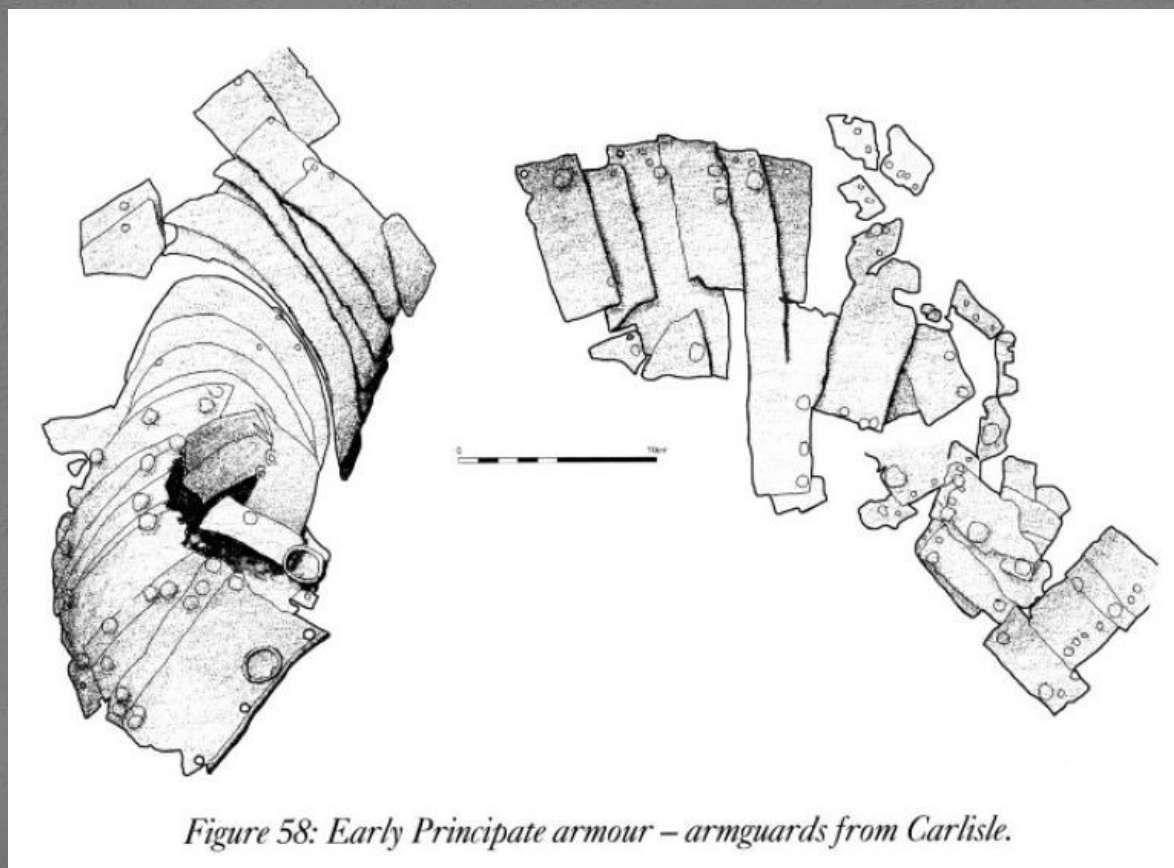

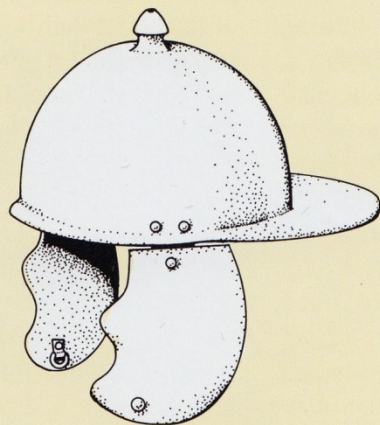
Figure 58: Early Principate armour – armguards from Carlisle.

Přilby

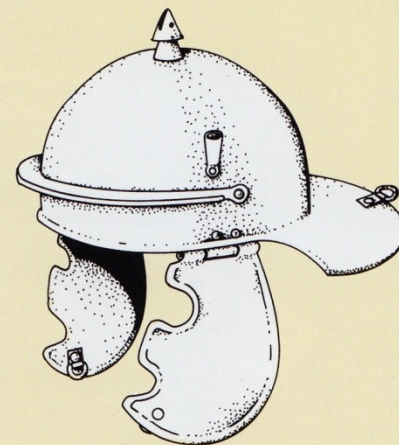
- přilby typu *Montefortino*, které byly běžné za republiky, byly na konci 1. st. př. Kr. nahrazeny typem *Coolus*
  - většina těchto přileb měla na vrcholu přilby tulejku pro chochol
  - poskytovaly větší ochranu týlu než předchozí typ
  - od poloviny 1. st. př. Kr. byla většina přileb opatřena vepředu štítkem - ten zde byl přidán patrně z důvodů zpevnění skořepiny bronzových přileb, které nebyly tak silné jako přilby vyráběné z kovu
    - štítek byl společně se skořepinou přilby vyroben z jednoho kusu kovu
  - pozdější exempláře typu *Coolus* se vyznačují širšími líčnicemi a ochranou týla
- z těchto přileb, společně s kombinací dalších prvků vznikají během císařství přilby galského a italského typu
- hlavním materiálem pro výrobu přileb je železo

Přilba pozdního typu
(1. století př. n. l.)

Montefortino má oproti mladším typům širší lícnice a širší týlní štítek. Poskytovala dobrou ochranu před ránou vedenou na temeno hlavy.

Přilba typu Coolus (začátek 1. století n. l.) byla v mnohém podobná typu Montefortino, ale měla ještě širší lícnice a ochranu týlu. Také měla navíc zpevňující hřeben v přední části přilby, který měl chránit před útokem vedeným z tohoto směru.

- nejstarší typy přileb z doby císařství mají výřezy pro uši => postupně přidána jejich ochrana
- upravena byla také týlní záštita
  - nesměřuje rovně, ale šikmo dolů
  - byla prodloužena a rozšířena - chránila z části i ramena
  - zadní část zesílena žebrováním
- přední část přileb je opět opatřena štítkem pro vyztužení - ty se během času postupně stávají robustnější

- galské přilby
  - výrazným rysem galských přileb je plastické vyhotovení stylizovaného obočí v přední části přilby
  - okraje přileb jsou lemovány mosazí
  - nýty jsou zdobeny mosazí nebo vykládány emaillem

- italské přilby
  - od galských se liší pouze kvalitou zpracování, která je u nich vyšší

- oba typy přileb jsou vybaveny podélnými držáky na chochol

- při dalším vývoji se na konci 1. st. se projevují další tendence ke zpevnování přední a horní části skořepiny
  - na horní část přilby byly dodatečně připevněny 2 na sebe kolmé kovové pásky tvořících kříž - přilby také nazývány typ „velikonočního bochánku“
- postupné zpevnování horní části lze pokládat za hlavní systematický vývoj, kterým římské přilby procházely
  - tento vývoj byl dán skutečností, že právě horní část hlavy byla během boje nejvíce zranitelnou částí těla sečnými zbraněmi
- vývoj probíhal i u týlní záštity, kde nadále docházelo k jejímu prodlužování a rozšiřování
- typickým znakem římských přileb nadále zůstávalo ponechání volných uší a tváře - ochrana se řešila přidáním lícnic a ochrana uší přidáním kovových plátek

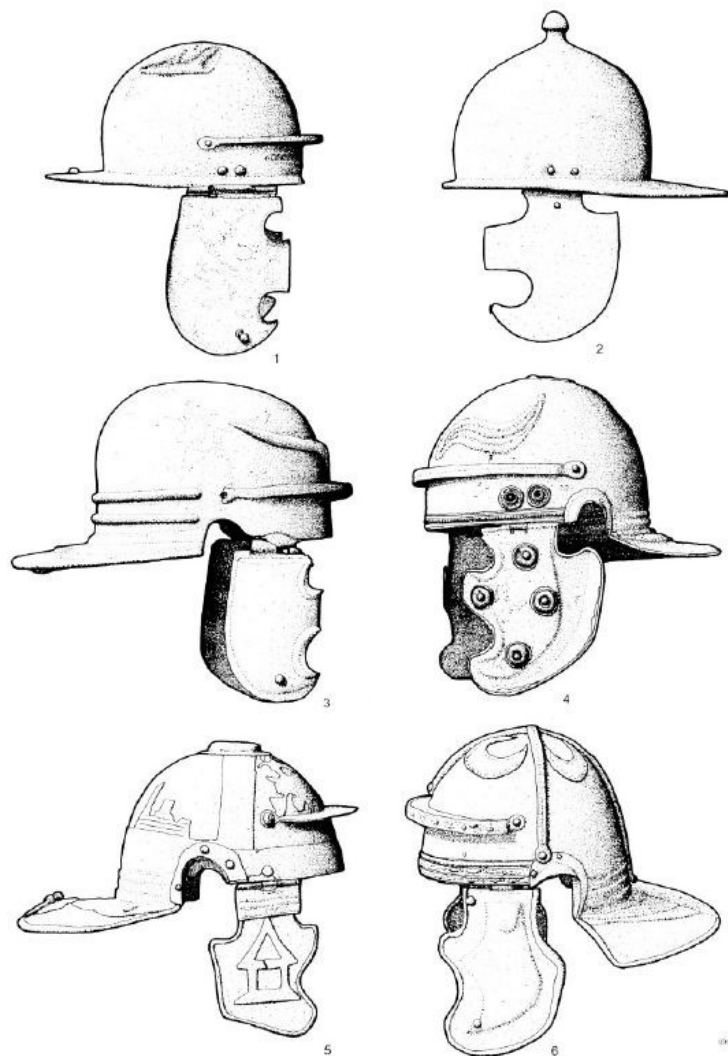
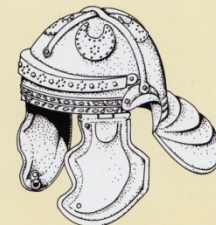

Figure 59: Early Principate helmets. 1 Coolus C (Schaan); 2 Montefortino F (Cremona); 3 Imperial-Gallic A (Nijmegen); 4 Imperial-Gallic D (Mainz); 5 Imperial-Italic D (Mainz); 6 Imperial-Italic G (Hebron). (Not to scale)

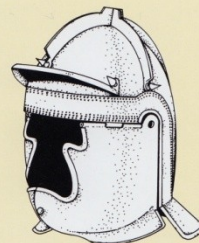
Galská přilba z období císařství (od poloviny do konce 1. století n. l.) nese prvky obou předchozích typů. Týlní štítek je nyní ještě širší, vyztužený žebry a směřující šikmo dolů, aby odklonil ránu cepeli.

Italská přilba z období císařství (začátek 2. století n. l.) se liší od galského typu tvarem jenom nepatrně, bývá ale obvykle méně zdobena. Mnoho jich má na vršku zpevňující kříž.

Tato železná přilba nalezená v Heddernheimu v Německu patřila pravděpodobně nějakému jezci, ale podobný trend se objevuje i u přileb pěchoty.

Přilba typu Intercisa se svým vzhledem poměrně liší od starších typů. Skořepinu tvoří dvě části spojené uprostřed hřebenem. Má malý týlní štítek a žádné zpevnění v přední části a na temeni přilby.

- jezdecké přilby
  - v několika směrech se od přileb pěšáků odlišovaly
    - téměř vždy byly uši jezdců zakryty líčnicemi => útok byl předpokládán hlavně z boku a zezadu – tento problém se z části řešil vyvrtáním několika otvorů
    - ochrana týlu byla hlubší, ale užší
- stejně jako u zbroje i přilby se nenosily přímo na hlavě
  - doloženy jsou podšívky a předpokládá se polstrování

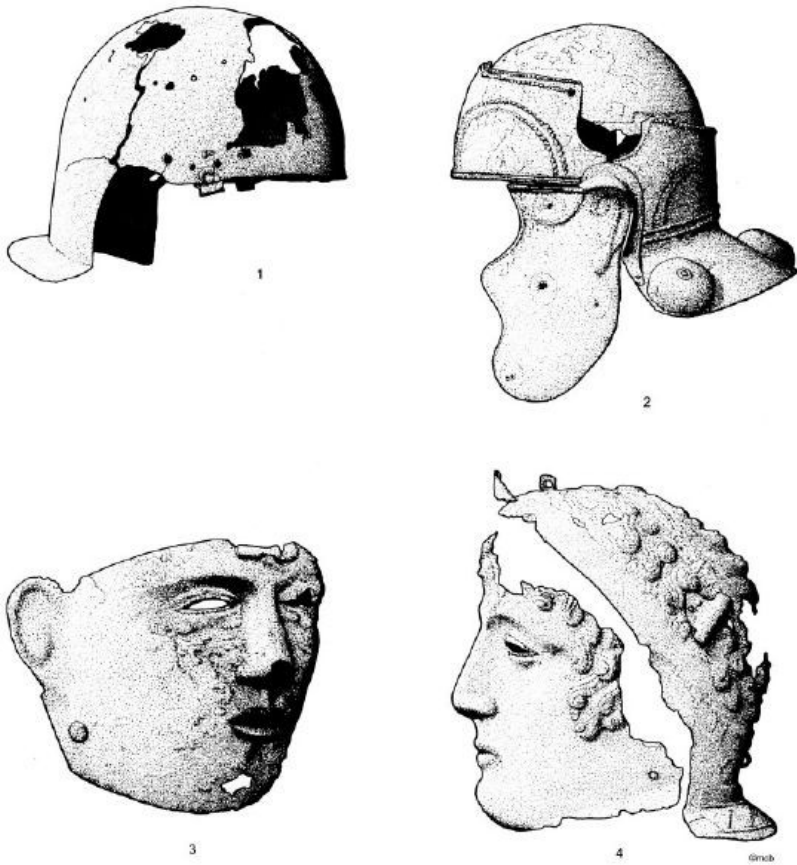

Figure 60: Early Principate battle and 'sports' cavalry helmets. 1, 4 Newstead; 2 Ely; 3 Chassenard. (Not to scale)

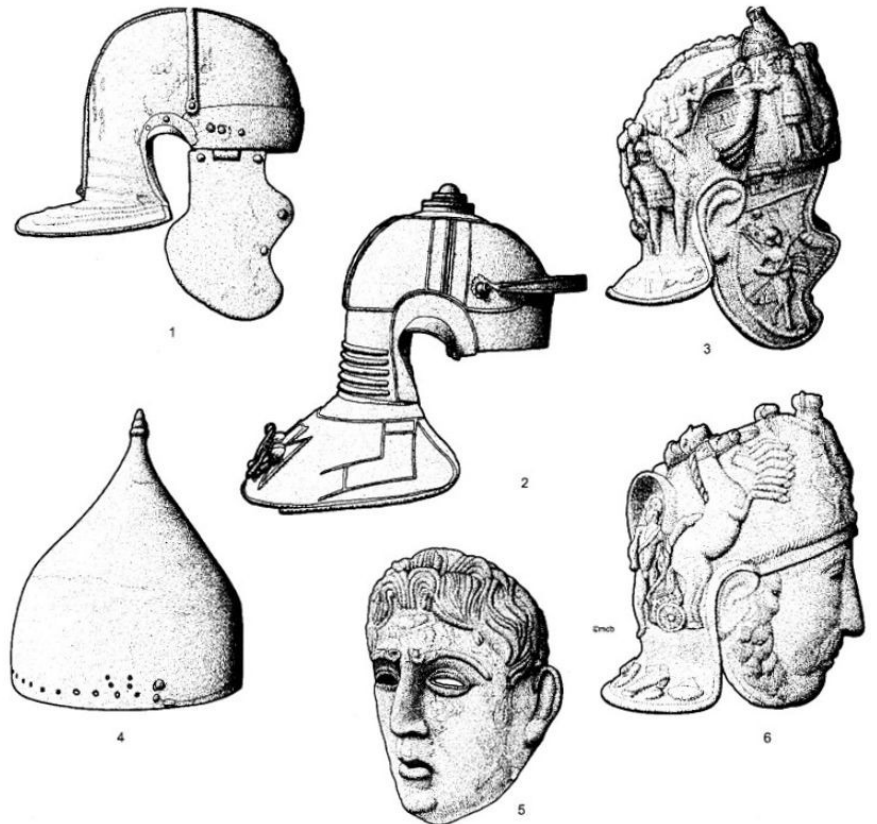
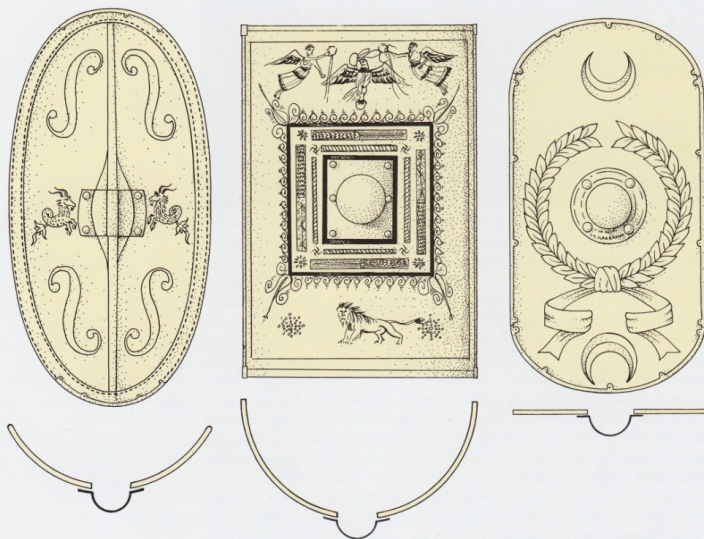

Figure 87: Antonine helmets. 1 Imperial-Italic infantry helmet (Theilenhofen); 2 Imperial-Italic H infantry helmet (Niedermörmter); 3 cavalry battle helmet (Nawa); 4 conical infantry helmet (near Intercisa); 5 'sports' cavalry helmet mask (Echzell); 6 'sports' cavalry helmet (Nawa). (Not to scale).

Scutum - štít

- známo několik variant - ty se však během doby příliš neměnily
- během 1 st. po Kr. se štíty trochu zkrátily, šířka zůstávala přibližně stejná
- tvar - obloukovitě prohnutý obdélník
  - známo je několik tvarových variant - mnoho štítů mělo rovný vršek a zaoblené nebo rovné strany; pravděpodobně existovaly i varianty s se zaobleným vrškem a rovnými stranami
- tvar a velikost je odvozován na základě dochovaných exemplářů a vyobrazení
  - z 1. a 2. st. je známo pouze velmi málo dochovaných exemplářů - např. z Masady, Holandska
  - ze 3. st. je znám štít nalezený v Dura Europos
    - obdélníkový tvar, obloukovitě prohnutý
    - na délku měl 102 cm, na šířku 83 cm
    - vyroben byl ze 3 vrstev tenkých dřevěných lamel, které byly k sobě přilepeny - síla štítu se uvádí asi 5 cm
    - štít neměl středové zesílení, pouze otvor pro štítovou puklici

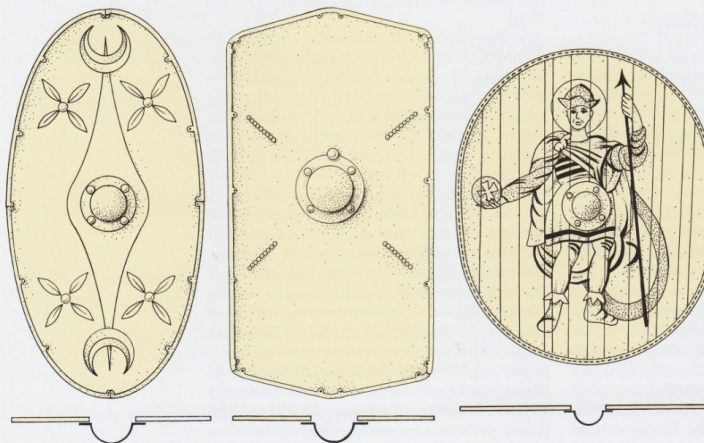
- zadní strana byla zpevněna rámem a nacházelo se zde horizontální držadlo
  - přední i zadní strana byla potažena slabou kůží – na okrajích a rozích byla zesílena silnější vrstvou kůže => tato úprava nahrazovala dřívější (dražší) kovové kování
  - na základě repliky se váha odhaduje na asi 5,5 kg => u štítů se zesíleným středem se váha odhaduje na 7,5 kg
-
- pravděpodobně všechny štíty byly proti nepřízni počasí v době jejich nepoužívání chráněny koženými pouzdry
  - každý štít se také vyznačoval zdobením - obvykle se jednalo o zvláštní znaky
    - tzv. *deigmaty*
      - není ovšem známo, jestli tyto znaky byly určeny pro celou legii nebo třeba jen pro kohortu

(Zcela vlevo) Kreselná rekonstrukce oválného, obloukovitě prohnutého štítu (scutum) provedená na základě nálezu z lokality Kasr al-Harī v Egyptě. Motivy na štítu byly převzaty z vítězného oblouku v Orange v jižní Francii (používané byly přinejmenším od 3. století př. n. l.).

(Uprostřed vlevo) Prohnuté obdélníkové scutum podle nálezu z Dura Euphratos na řece Eufratu (1.–začátek 3. století n. l.)

(Vlevo) Rekonstrukce štítu s rovnými stěnami a zaoblenými okraji zhotovená na základně nálezů kožených pouzder. Z takových nálezů není možné rozhodnout, zda byly štíty prohnuté, nebo rovné (1.–2. století n. l.).

(Zcela vlevo) Rozměry tohoto plochého oválného štítu jsou založeny na rekonstrukci pouzdra štítu vykopaného ve Valkenburgu v Holandsku. Jeho výzdoba byla přejata ze štítu jednoho příslušníka auxiliárních jednotek na Trajánově sloupu (1.–3. století n. l.).

(Vlevo uprostřed) Ploché štít podle nálezu z Doncasteru. Na rozdíl od většiny římských štítů má vertikální rukojeť (1. století n. l.).

(Vlevo) Kreselná rekonstrukce oválného štítu zhotovená podle nálezů z Dura Euphratos. Prává ruka postavy se nedochovala, rekonstrukce je proto jenom spekulativní (3.–4. století n. l.).

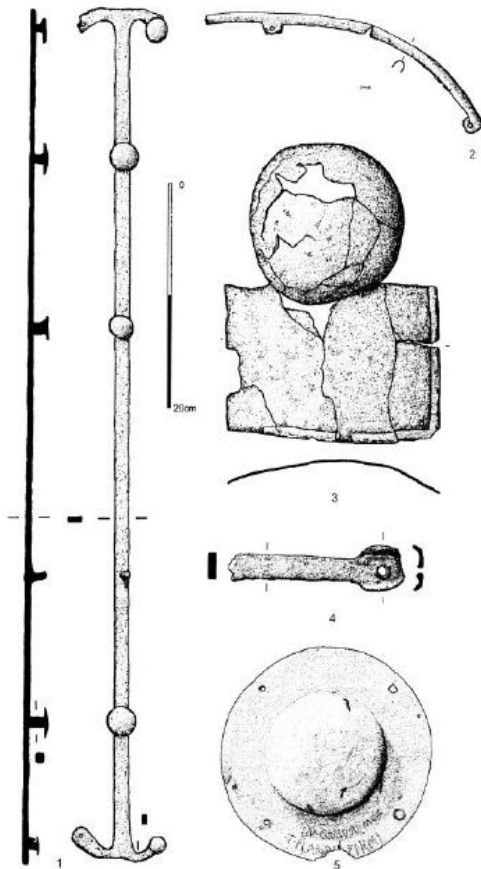

Figure 83: Antonine shield fittings. 1 shield strengthening bar (Iž a); 2 shield binding (Iž a); 3 curved rectangular iron shield boss (Iž a); 4 shield handgrip (Inveresk); 5 Copper-alloy boss from Butbach, belonging to Firmus in the turma of Placidus in the ala Moesica (the inscription also mentions the emperor Commodus – IM. CO. AV).

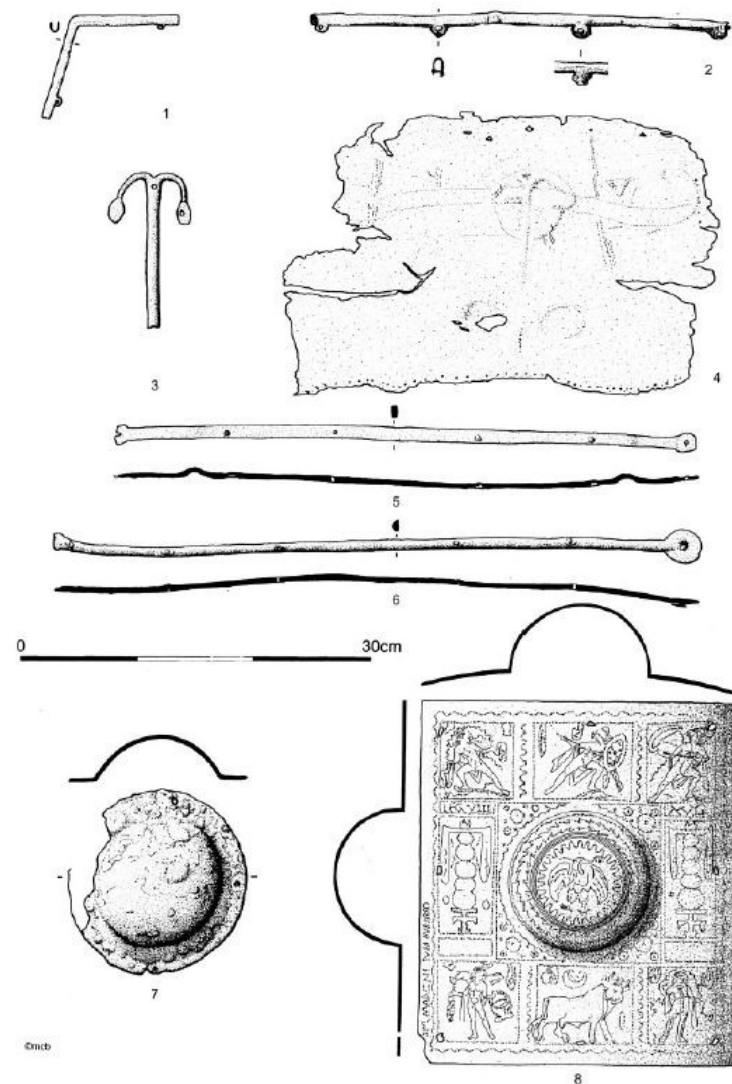

Figure 49: Early Principate shields. 1-2 Binding (1 Aislingen; 2 Spettisbury); 3 reinforcing strip (Newstead); 4 shield cover with impression of reinforcing strip; 5-6 handgrips (Newstead); 7 flat boss (Doncaster); 8 curved boss (Tyne at South Shields).

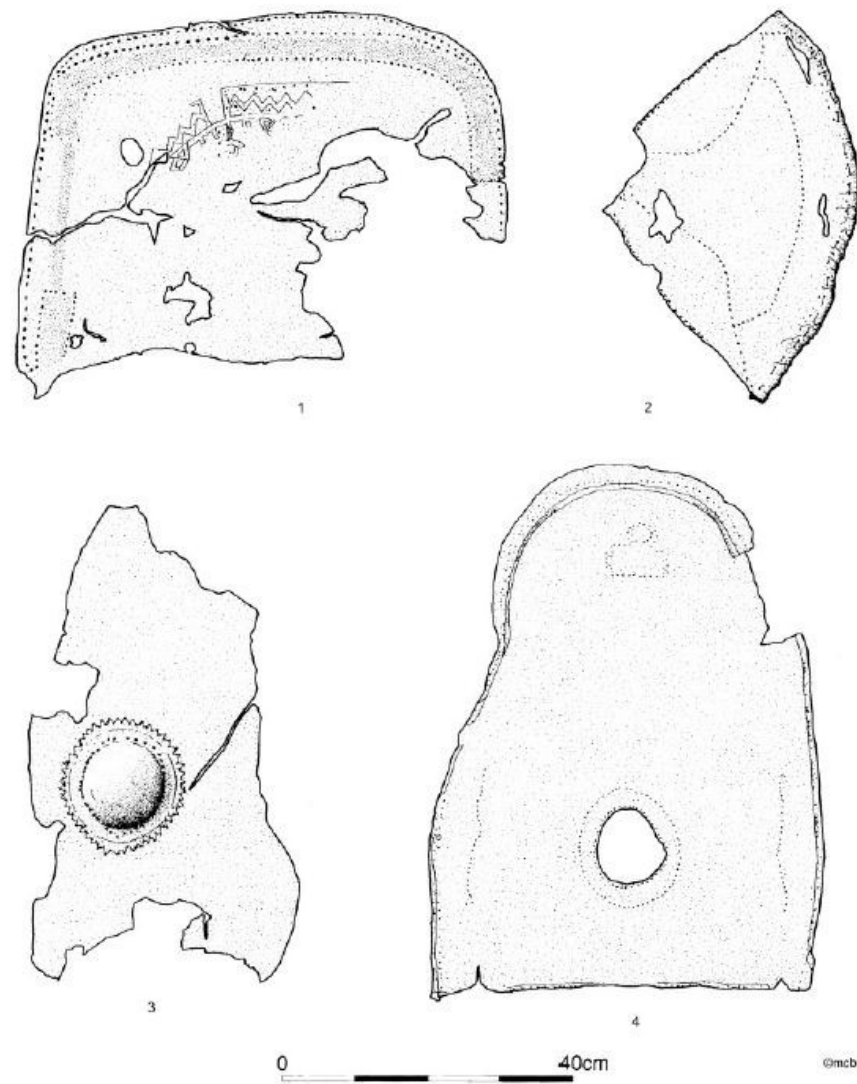

Figure 50: Early Principate shield covers. 1 Rectangular (Vindonissa); 2 circular (Castleford); 3 shield boss (Vindonissa); 4 oval (Valkenburg).

- štíty jízdy

- jezdci byli vybaveni štíty, které byly podobné pěchotním - byly však ploché
- většina z nich byla oválného tvaru, známy jsou ale i obdélníkové nebo hexagonální

- jeden z nalezených pochází z Doncasteru v Británii

- datován je do 1. st. po Kr.
- výstroj vojáka auxiliární jednotky
- štít byl dlouhý 125 cm a široký 64 cm
- strany měl rovné, horní a dolní strany zaoblené
- vyroben opět ze 3 vrstev dřevěných lamel potažených kůží
- madlo bylo vertikální
- na základě rekonstrukce se udává váha 9 kg

- z Dura Europos je také znám oválný štít mnohem jednodušší konstrukce, který byl vyroben pouze z 1 vrstvy dřevěných prken

- datován opět do 3. st. – používání těchto štítů se však předpokládá i pro období dřívější

Další výstroj

- oblečení

- běžným oblečením byla tunika, která byla oproti civilní trochu delší

- jednalo se o velmi jednoduchý oděv, kdy byly dva stejně velké čtverce látky k sobě přišity na bocích a ramenou - nechávali se pouze otvory pro hlavu a ruce

- tunika většinou měla krátké rukávy; u vyobrazení jezdců se však objevují i rukávy dlouhé

Náhrobek z Mohuče vojáka XIV. legie Geminy, který se jmenoval Publius Flavoleius Cordus. Muž je rovněž zobrazený jenom v tunice. Dobře je vidět jeho meč na pravé straně a dýka na levé, v pravé ruce drží pilum a na zádech má oválný štít. V levé ruce drží svitek, který snad naznačuje, že zastával nějaké úřednické místo. Když zemřel na začátku 1. století n. l. ve věku 43 let, měl za sebou 23 let služby, a mohl být tedy záhy propuštěn.

- mezi oblečení patřily i pláště a kapuce
  - vojáci nosili 2 druhy plášťů
    - *sagum* - jednoduchý obdélník z těžké vlněné látky, který byl sepnut na pravém rameni
    - *paenula* - nosila se jako pončo
      - měla oválný tvar s otvorem pro hlavu a někdy i kapucí
- u důstojníků, od centuriona výše, je znám také obřadnější oděv, tzv. *paludamentum* - nosilo se podobně jako tóga - nařasené a přehozené přes levou paži

- opasky

- byly velice důležitou součástí výstroje - byla k nim přichycena pochva na meč a v některých případech i na dýku
- byl důležitým symbolem vojáka
- měl zdobené přezky a někdy i navíc ozdobné destičky
- na začátku 1 st. se stalo módou nosit nejméně opasky dva - jeden pro meč, druhý pro dýku - na konci stejného století již byl běžný opět jeden širší opasek, i když i nadále někteří nosily opasků více
- během 1. a 2. st. se k opaskům připevňovalo několik řemínků pobitých ozdobnými nýty a na konci opatřeno ozdobným nákončím
  - jejich funkce není zcela jasně známa

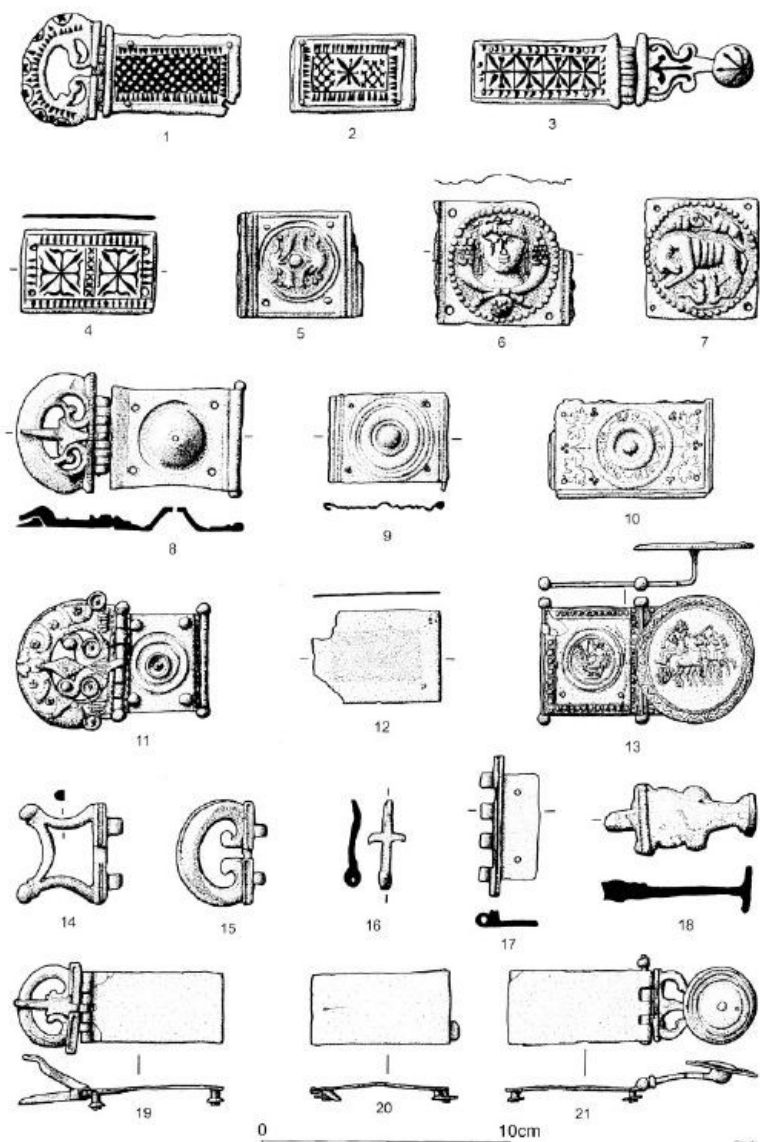

Figure 62: Early Principate belts. 1-3, 5, 15 Hod Hill; 4, 8-9, 18 Rheingönheim; 6 Rißtissen; 7, 14, 17 Oberstimm; 10 Colchester; 11 Tekije; 12 Mehrum; 13 Naples; 16 Verulamium; 19-21 Velsen.

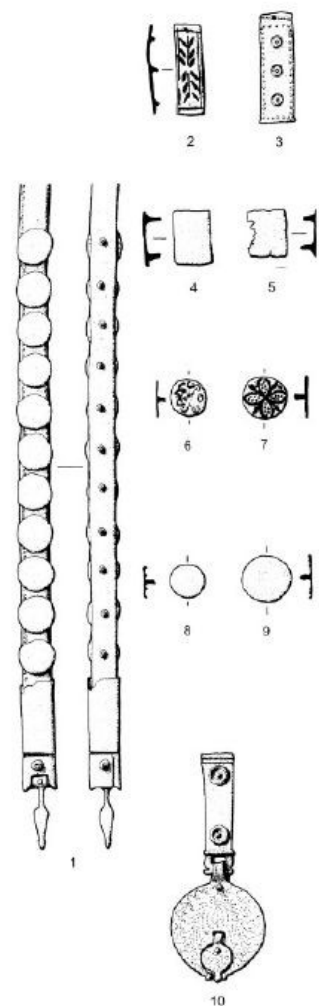

Figure 63: Early Principate aprons. 1 Rhine at Mains; 2, 4-5, 8-9 Rheingönheim; 3, 10 Tekije; 6 Caerleon; 7 Hofheim.

- boty

- asi nejznámější obuví jsou *caligae*

- připomínají otevřené sandále - jednalo se však o pevnější obuv

- skládají se ze 3 částí - podrážka, vnitřek a svršek - ty se svazovaly řemínky, aby těsněji seděly

- nevýhodou bylo, že nechránili před nepříznivým počasím – předpokládá se tedy, že se do nich nosily ponožky

- od 2. st. se začínají objevovat nové druhy, které měly horní část více uzavřenou => později zcela *caligy* nahradily

- většina obuvi byla na podrážce opatřena cvočky

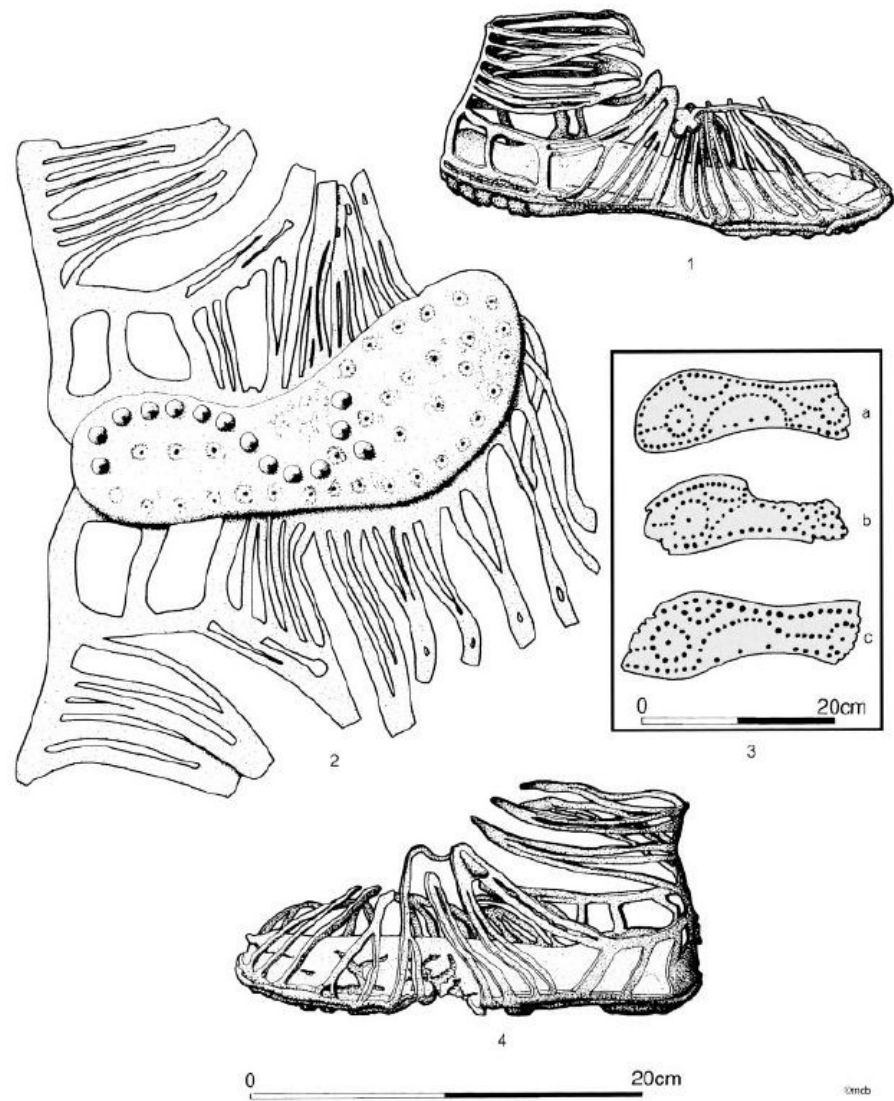

Figure 64: Early Principate footwear. 1 Complete caliga (Mainz); 2 underside of a caliga (Mainz); 3 caliga nailing patterns from a Valkenburg; b Xanten; c Velsen; 4 Complete caliga (Mainz).

Legionáři v Teutoburském lese v roce 9 n. l.

Na konci 1. století př. n. l. dobyl císař Augustus novou provincií Germánii, zahrnující území mezi Rýnem a Labem. V roce 9 n. l. zde nicméně došlo k mohutnému povstání v čele s králem kmene Cherusků Arminiem. Arminiovi se dařilo do poslední chvíle předstírat přátelství a věrnost Římu a vlákat tak legáta Publia Quincitia Vara i s vojskem do léčky. Římská armáda tvořená XVII., XIX. a XIX. legií, třemi jezdeckými *alami* a šesti pomocnými sbory pěchoty byla v nepřehledném terénu uprostřed bažin

Teutoburského lesa napadena ze zálohy a po několika dnech zoufalého odporu zcela zničena. Varus před koncem bitvy spáchal sebevraždu, pouze malé hrstce jeho mužů se podařilo uniknout. Ztráta celé desetiiny veškeré římské branné moci stárnoucího Augusta hluboce zasáhla – bloudil prý po svém paláci, tloukl hlavou do stěn a křičel: „Vare, Vare, vrať mi mé legie!“ Do Germánie bylo sice vysláno další římské vojsko, které způsobilo Arminiovi řadu ztrát, získat ztracenou provincii nazpět se však již nepodařilo.

Přilba s maskou: Ačkoli se obvykle předpokládá, že tento typ přilby nacházel uplatnění pouze při slavnostních příležitostech, náleží z Kalkriese napovídá, že se používala i v boji. Máme též k dispozici náhrobek *signifera*, zobrazeného patrně právě s tímto druhem přilby.

Signum: Základní tvar standarty centurie se po dlouhá staletí zřejmě příliš neměnil. Počet jednotlivých disků patrně udával totožnost jednotky, symbol ruky byl původně asi odznakem manipulu (*manus* – ruka). Povšimněte si vyčnívajícího držadla ve spodní části násady. Standarty se často zabodávaly do země a jejich opětovné vyzvednutí vyžadovalo určitou sílu.

Šupinový zbroj: Vyobrazení *signifera* má na sobě pancíř z bronzových šupin, které po vyleštění propůjčovaly tomuto strážci pýchy celé centurie velkolepý vzhled.

Štít: Standarty římské armády rozhodně nebyly lehké, zejména pak *signa*, obtěžkaná obvykle značným počtem vyznamenání a dalších ozdob. Pro jejich nosiče by tudíž bylo užívání běžného *scuta* značně problematické a nepraktické. Proto byli *signiferové* vyzbrojeni zřejmě jen malým okrouhlým štítem.

Zvířecí kůže kryjící přilbu: Dalším odznakem *signifera* byla zvířecí kůže kryjící hlavu a ramena, což přispívalo k majestátnímu vzhledu nositele. Tento starobylý zvyk měl zřejmě totemový původ.

Přilba galského typu z doby principátu: Tento muž má na hlavě přilbu galského typu, který byl zřejmě v polovině 1. století n. l. běžný. Příčný chochol je odznakem hodnosti centuriona – právě takto mohl vyhlížet Caelius Rufus, známý z náhrobní stély vyobrazené na jedné z předchozích stran.

Pancíř: Centurio má na sobě šupinový pancíř a přes něj kožené řemeny na zavržení vyznamenání včetně okrouhlých odznaků (*phalerae*) a *torquese* (nákrčníku). Za Caesara bylo běžné zdobit se získanými řády do bitvy a tato praxe zřejmě přetrvávala i do doby principátu.

Přilba typu Coolus: Hlavu vojáka kryje bronzová přilba staršího typu Coolus, který záhy z velké části vytlačily z užívání galská a italská přilba podobného typu, jaký zde má na hlavě centurio.

Lamelový zbroj: Část tohoto typu pancíře označovaného jako *lorica segmentata* byla nalezena v Kalkriese a představuje nejstarší známý doklad tohoto typu zbroje, jehož existenci jsme před tímto objevem měli potvrzenou až od poloviny 1. století n. l.

Meč: Legionář je ozbrojen *gladiem* typu Mohuč, na rozdíl od centuriona, který je vybaven novějším pompejským typem.

Scutum: Legionář se kryje velkým obdélným štítem, jenž mu poskytuje maximální ochranu. Jaký přesný typ štítu používali vojáci XII. legie, není známo, tento je odvozen z vyobrazení na Trajánově sloupu.

Voják v 1. století n. l.

Na obrázku jsou zobrazeni dva legionáři z XIV. legie Geminy na vojenském tažení v Británii v roce 60 n. l. vedeném proti povstání královny Boudiccy. Tato legie sehrála významnou roli při konečném římském vítězství a císař Nero ji za to odměnil titulem *Martia Victrix*. Oba muži mají na sobě lamelové pancíře (*lorica segmentata*) a přilby galského typu z období císařství. Při aktivní službě

se vzhled vojáků poněkud lišil od typického obrázku římského vojáka. Tito muži mají na sobě potrhane a záplatované tuniky a svou výstroj museli přizpůsobit severoevropskému podnebí. Některé zobrazené detaily zůstávají předmětem dohadů, ale jsou založeny na interpretacích vycházejících z dochovaných nálezů.

Opasek: Vojákův opasek byl důležitým symbolem jeho postavení, odlišoval ho od civilistů. Většina jich byla bohatě zdobena a opatřena „zástěrkami“ tvořenými několika řemínky.

Takové řemínky bývaly ukončeny bronzovými závěsky a zdobeny řadou nýtů. Kovové ozdoby na konci řemínků cinkaly, kdykoliv se muž pohnul, čímž zdůrazňovaly jeho přítomnost. Ovšem

nebyly příliš praktické, a proto si je tento muž raději obtočil kolem opasku, než aby je nechal volně se houpat.

Batožina: Na rozdíl od dnešních vojáků římské pěšáky nenosili batožinu na zádech. Namísto toho ji měli zavěšenou na tyči, kterou nosili přes rameno. Podle jedné teorie byla za pochodu tato tyč připevněna k ratišti *pila*, jako je tomu i na tomto obrázku. Jak zavazadlo přesně vypadalo, nevíme, stejně jako neznáme způsob, jakým bylo připevněno k tyči. V tomto případě má voják bronzovou pánev na vaření (*trulleus*) přivázanou ke krátké tyčce připevněné příčně na holi nesené přes rameno.

Pilum: Bodec na druhém konci umožňoval zapíchnout oštěp do země, železný hrot tohoto *pila* je připevněný k dřevěnému ratišti pomocí širokého řapu. Rekonstrukce je provedena na základě nálezů z Oberadenu z počátku 1. století n. l.

Štít (*scutum*): Tento voják navléká na štít kožené pouzdro. Na štítu je vidět symbol jeho legie, přejatý z náhrobku jednoho *aquillifera*. Číslo legie se na nápisech často objevuje ve tvaru XIII, jako je tomu i na obrázku, namísto obvyklejšího XIV.

Ponožky a boty: Kvůli zimě mají tito vojáci na nohou ponožky. Zmiňují se o nich i tabulky nalezené ve Vindolandě. Ponožky bez špičky jsou také zobrazeny na jedné památce líčící přehlídku pretoriánského oddílu. Ve 2. století n. l. otevřené *caligae* v chladnějších provinciích většinou nahradily různé typy uzavřené obuvi.

Kožené pouzdro štítu: Štíty mívaly kožené pouzdro, které se sundávalo jenom v bitvě nebo při oficiálních přehlídkách. Několik dochovaných pouzder nám poskytuje cenné informace o velikosti římských štítů. Mnoho jich bylo zdobeno, obvykle kusy kůže našitými na pouzdro. Kromě názvu legie jsou na tomto pouzdru zobrazení dva kozorozi – znamená Augusta, zakladatele XIV. legie Geminy.

Kalhoty: Pod tunikou mají tito vojáci vlněné kalhoty. Zobrazeny jsou na celé řadě památek a zmiňují se o nich i tabulky z Vindolandy.

Auxiliární jízda na konci 1. století n. l.

Tři příslušníci auxiliární jízdy obětují zdobenou obličejovou přilbu místnímu božstvu. Praxe zasvěcovat určité předměty jejich vhozením do vody (řeky, jezera, studánky nebo pramene) byla před příchodem Římanů běžná u mnoha keltských a germánských kmenů mladší doby železné. Římská říše jen velmi zřídka aktivně potlačovala domorodá náboženství, zdá se proto zřejmé, že řada příslušníků pomocných sborů bez problémů pokračovala

u uctívání vlastních božstev. Velký počet dochovaných římských přileb byl nalezen právě na dně vodních toků. Po dlouhou dobu byly tyto nálezy interpretovány jako náhodné ztráty, zdá se však mnohem pravděpodobnější, že v řece skončily záměrně jako součást určitého rituálu. Ačkoli se tato praxe původně omezovala jen na příslušníky pomocných jednotek, stejně jako řada dalších náboženských praktik se časem rozšířila po celé římské říši.

Kroužková zbroj: Kroužková košile v tradičnějším stylu převzatém od galských kmenů je zesílena v oblasti ramen.

Přilba: Železná přilba připomíná nález z německého Hedderheimu. Díky širokým límcům, které zakrývají i uši, poskytuje dobrou ochranu celému obličejí. Ve viru boje, v němž se srazily dvě jízdní jednotky, hrozilo vojákovi nebezpečí především z boku a zezadu.

Kroužková zbroj: Kroužková košile (*lorica hamata*) kryje i stehna, okraje jsou lemovány ozdobnou zubatou bordurou, kterou můžeme spatřit u vojáků na Trajánově sloupu. Za principátu byl tento typ zbroje rozšířen ve všech částech armády.

Přilba: Podle většiny badatelů se nošení přilby s obličejovou maskou a naznačenými vlasy omezovalo na slavnostní příležitosti, je však možné, že tento druh přilby byl rozšířen mnohem víc jak mezi vojáky, tak mezi důstojníky toužícími udělat dojem. Předmět tak drahý a luxusní byl patrně i velmi vhodnou obětinou.

Kopí: Hlavní zbraní většiny příslušníků auxiliárních jednotek bylo bodné kopí, pro házení se používal lehčí typ. Malá část těchto jednotek byla namísto něj vybavena lukem nebo dvouručním oštěpem známým jako *contus*.

Přilba: Řada přileb příslušníků jízdy byla zdobena reliéfními kudrlinkami, které budily dojem vlasů. Obvykle se jednalo o tenkou vrstvičku cínu přiletovanou na bronzový podklad. Našlo se i několik exemplářů přileb s vlasy zhotovenými z pravé zvířecí srsti. Snad se jednalo o módní záležitost mezi příslušníky pomocných sborů germánského původu, například Batavů.

Přilba: Železná přilba inspirovaná nálezem z Ely ve východní Anglii. Je zdobená a kryje uši, podobně jako přilba sousedního vojáka však není vybavena štítkem k ochraně čela ani hřebemem na temeni hlavy.

Šupinová zbroj: Tento druh šupinové zbroje se základním tvarem velmi podobá kroužkové košili, kterou má na sobě příslušník *aly*. Nálezy šupin z těchto pancířů jsou poměrně běžné a značně se liší velikostí i tvarem. Šupinový pancíř byl méně pružný a poddajný než zbroj kroužková, ale vyhlížel velmi působivě. Zdá se, že ho nosili především příslušníci jízdy smíšených kohort, *al* a též některé jednotky pěchoty.

Štít: Plochý štít oválného tvaru se symboly inspirovanými reliéfy z Trajánova sloupu. Některé jízdní jednotky používaly dlouhé štíty ve tvaru šestiúhelníku.

Tunika: Tunika s dlouhými rukávy je spíše galského typu, jaký můžeme spatřit na celé řadě náhrobků příslušníků jízdy. Jeho spolubojovníci mají na sobě tradičnější vojenské tuniky.

Meč: Oba klečící vojáci mají na levém boku zavěšen dlouhý meč (*spatha*). Navzdory jejich délce (o stopu delší než *gladius*) víme z řady vyobrazení, že se tato zbraň nosila i na pravém boku.

- standarty

- *aquila* - orel

- asi nejcennější symbol
- za doby republiky byl stříbrný nebo alespoň postříbřený => za principátu byl ze zlata nebo pozlacený
- standarta s orlem byla většinou jen v jednoduchém provedení, ale známy jsou i vyobrazení kde je orel doplněn několika disky, podobně jako tomu bylo u *signy*

- *signum*

- jednalo se o standartu, kterou měla každá centurie, kterou nesl poddůstojník *signifer*
- signa bývala ukončena buď zdobně provedeným hrotem kopí, nebo otevřenou dlaní
- samotná žerd' standarty byla ozdobena několika různými symboly, věnci a 2 až 6 *falérami*
  - význam těchto symbolů však není znám
  - u otevřené dlaně se uvádí, že byla původně znakovým manipulu => od lat. *manus* = ruka

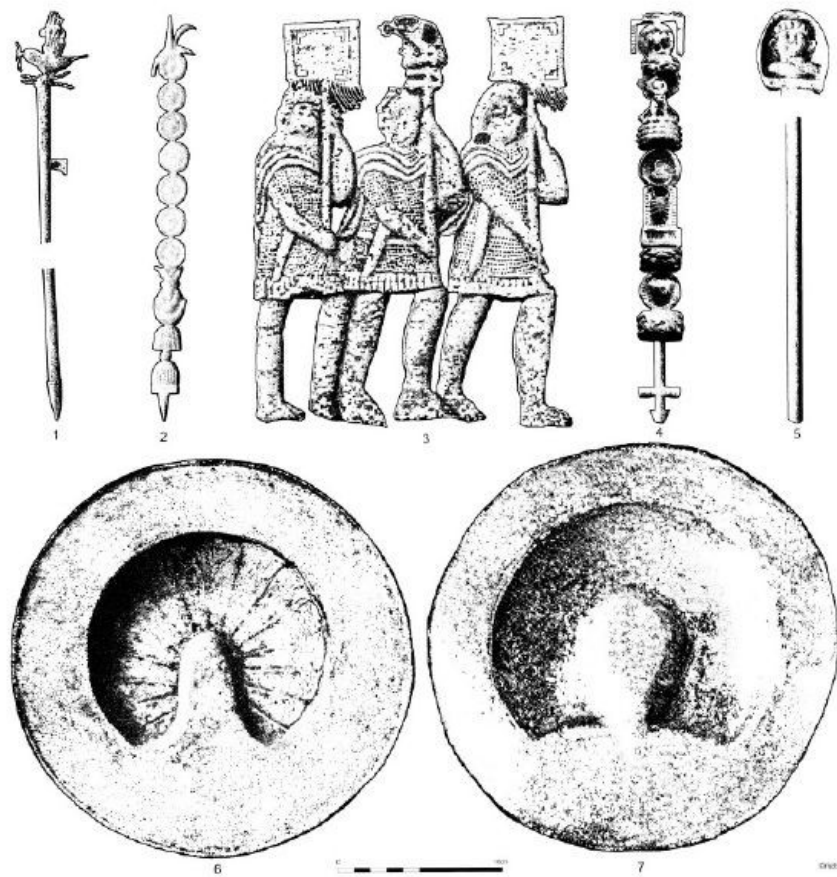

Figure 65: Early Principate standards. 1 legionary eagle (Gn. Musius, Mainz); 2 legionary signum (Q. Luccius Faustus, Mainz); 3 vexillarii (Adamclisi); 4 praetorian signum (M. Pompeius Asper, Tuscutum); 5 auxiliary imago (Genialis, Mainz); 6-7 possible imago phaleracae (Newstead). 1-5 not to scale.

- *vexillum*

- praporec - tradičně červený
- před bitvou označoval místo v táboře, kde sídlil velitel; na bitevní poli pak jeho pozici
- jednalo se také o standartu oddílů, které operovali mimo svou mateřskou jednotku => *vexillationes*
- vlajka se nosila na žerdi zavěšené na vodorovném břevnu
- jeden exemplář byl nalezen v Egyptě - byla na něm vyobrazena bohyně vítězství na červeném pozadí

- *imagines*

- portréty císaře a členů jeho nejbližší rodiny, které se připevňovaly na žerdě a nosily společně se standartami
- měli připomínat přísahu a loajalitu císaři

- *draco* - drak

- používán jízdními jednotkami od počátku 2. st
- používal se při průvodech a jiných příležitostech
- jednalo se o bronzovou hlavu s rozevřenými ústy, ke které byl připevněn pruh látky

Taktika boje

- nemáme přímý manuál popisující taktiku boje
- rozestavení vojáků popisuje Polybios a Vegetius
  - podle Polybia stály vojáci ve formaci, kdy mají mezi sebou vzdálenost 1,8 m a jednotlivé řady rozestup 1,8 m
  - Vegetius uvádí vzdálenost mezi muži 0,9 m a rozestup řad 2,1 m
    - jako pravděpodobnější se uvádí Vegetius
- formace armády nebyla vždy stejná a měnila se na základě momentálních podmínek a taktické situace
- prvním krokem v bitvě bylo zastrásování nepřítele
  - to mohlo zahrnovat několik způsobů - barbaři praktikovali hluk - bojový pokřik, bubínky, trubky
  - profesionální armáda praktikovala jiný postup => směrem k nepříteli postupovala pomalu a potichu
- když se k nepříteli dostali asi na vzdálenost 10-15 m vrhli vojáci pila - teprve poté začali římské vojáci křičet, ozvali se trumpety (*cornu*) a všichni začali běžet

- tento způsob mohl zastrašit nepřítele, který mohl znamenat jejich útěk, nebo velmi krátký střet
- pokud ani k jednomu nedošlo následoval boj muže proti muži
- ve vlastním boji bylo cílem srazit soka na zem a zaujmout jeho místo a narušit nepřítelovu formaci
- ve vlastním boji pravděpodobně nedocházelo k velkým ztrátám => k těm docházelo, pokud se jeden z nepřátel dal na útěk, čímž se stal snadným cílem

- ještě před nebo během střetu pěších oddílů mohli do boje zasáhnout jednotky se zbraněmi delšího dosahu - lučištníci, prakovníci nebo jednotky s metacími zbraněmi
  - rozestavění a pohyb těchto jednotek závisel na taktické situaci
  - lučištníci tak mohli být seřazeni v semknuté formaci nebo rozvinuti za pěchotu
  - artilerie nebyla zcela běžná z důvody mobility - ta se zajišťovala umístěním stroje vůz tažený mezkem
    - její výhodou však byl větší dostřel a větší průraznost

Barbarské vojsko se před salvou oštěpů semklo k sobě a vojáci se přikrčili za své štíty, jako kdyby kráčeli proti silnému větru. Většina vojáků na sobě neměla pancíře, takže někteří padli, jakmile římské oštěpy prorazily štíty.

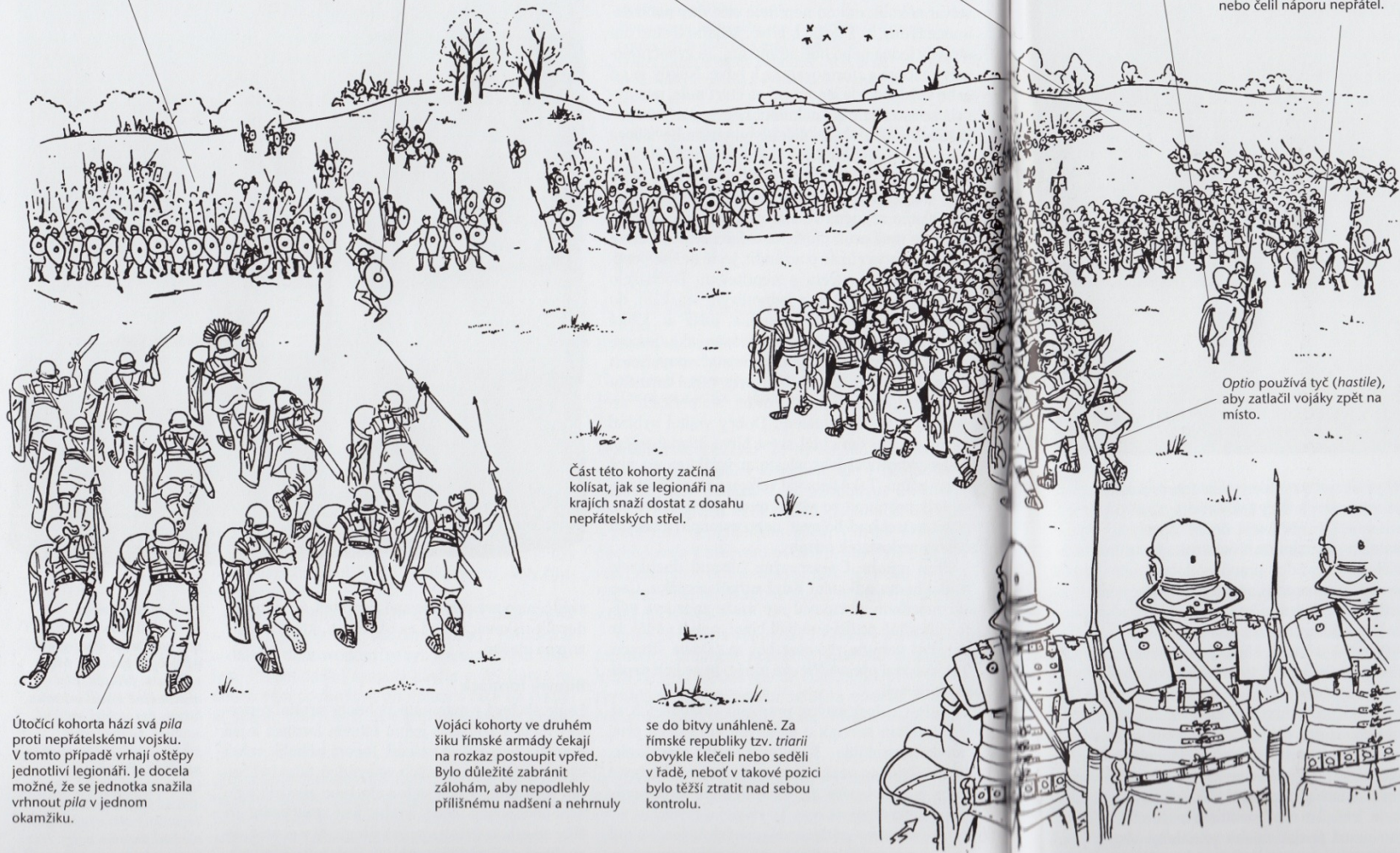
Osamělý barbarský náčelník se odvážně vrhá vstříc útočícím Římanům, aby povzbudil své muže v boji.

Ve středu kohorty skupina centurionů vede vojáky do střetu s nepřátelskou linií. Dochází k prudkému, i když snad relativně krátkému boji muže proti muži. Při takto vedeném útoku bývalo mezi centuriony nepoměrně více ztrát.

Římská jízda vyráží proti nepřátelskému křídlu. Jenom zřídka mohla jízda porazit odhodlanou a sevřenou formaci pěchoty v čelním útoku, ale útoky proti křídlu nebo proti rozptýleným pěšákům přinášely zpravidla dobrý výsledek.

Přijíždí posel, aby předal vzkaz od velitele armády legátovi legie, který velel tomuto úseku bitevní linie. Kurýři se odlišovali od ostatních jezdců peřím připevněným k oštěpu.

Legát řídí boj z těsné blízkosti za linií. Jeho úkolem je přesunout se ke každému krizovému místu ve svém úseku, povzbuzovat muže a vydávat rozkazy k posílení jejich řad ze záloh. Jenom když došlo k mimořádně vypjaté situaci, postavil se legát do první řady, aby sám vedl útok nebo čelil náporu nepřátel.

Útočící kohorta hází svá *pila* proti nepřátelskému vojsku. V tomto případě vrhají oštěpy jednotliví legionáři. Je docela možné, že se jednotka snažila vrhnout *pila* v jednom okamžiku.

Vojáci kohorty ve druhém řídku římské armády čekají na rozkaz postoupit vpřed. Bylo důležité zabránit zálohám, aby nepodlehly přílišnému nadšení a nehrnuly

se do bitvy unáhleně. Za římské republiky tzv. *triarrii* obvykle klečeli nebo seděli v řadě, neboť v takové pozici bylo těžší ztratit nad sebou kontrolu.

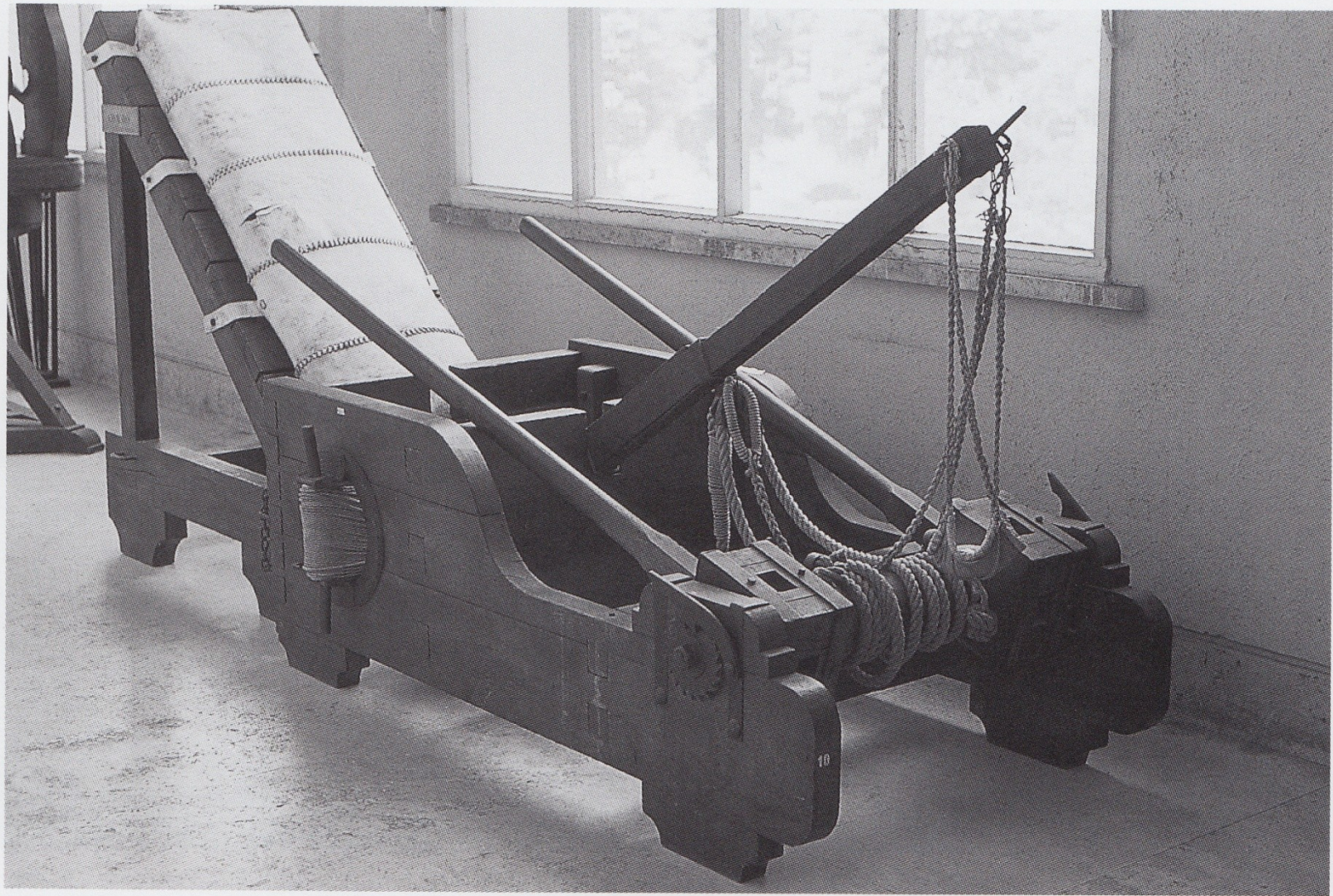
Část této kohorty začíná kolísat, jak se legionáři na krajích snaží dostat z dosahu nepřátelských střel.

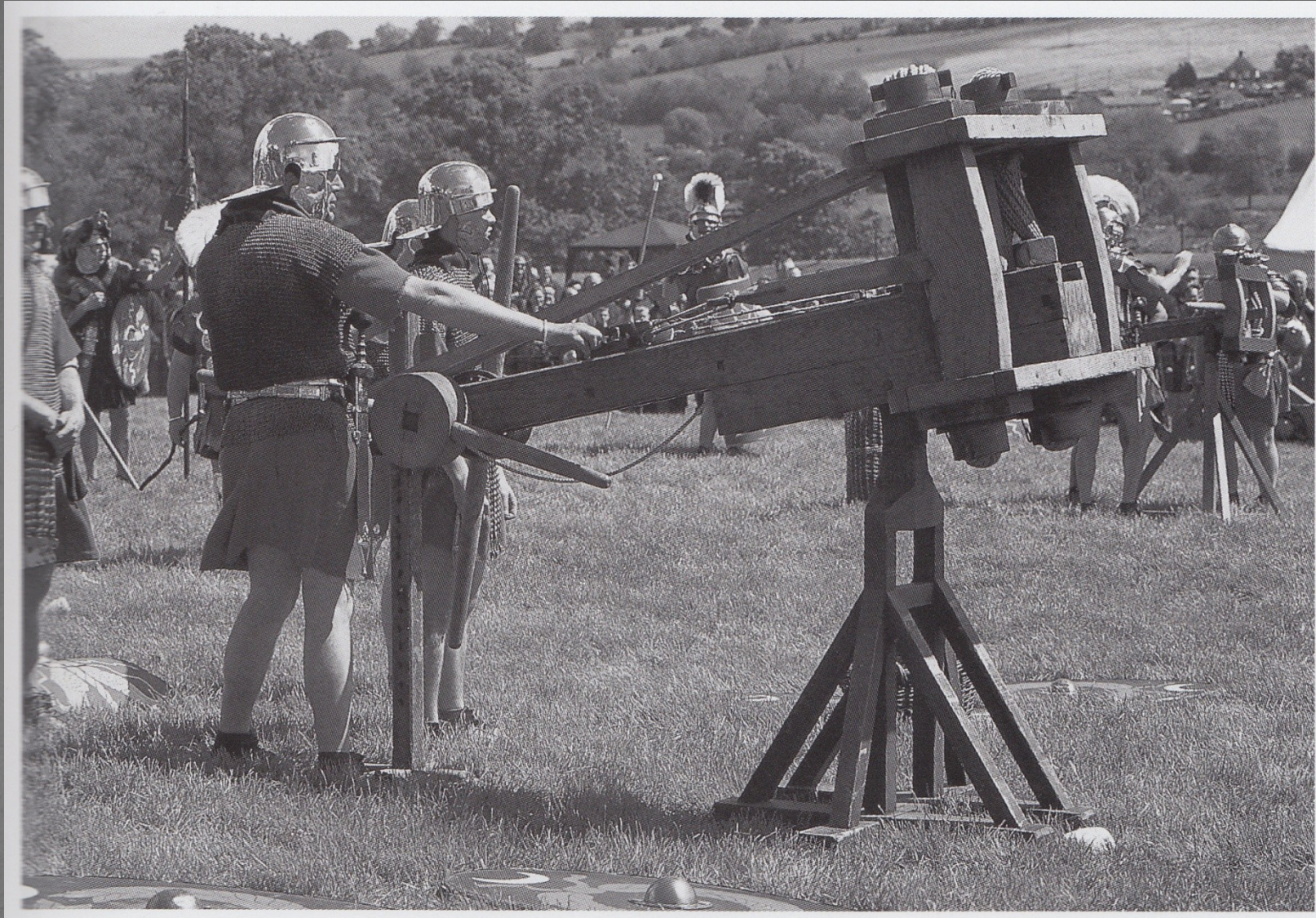
Optio používá tyč (*hastile*), aby zatlčil vojáky zpět na místo.

- mezi tyto metací stroje, kterým se říkalo *carroballistae*, se dělily na:
  - jednoramenné
  - dvouramenné
- jednoramenné
  - nebyly zcela běžné
  - Římané je nazývaly *onager* nebo divoký kozel, na základě silného zpětného nárazu
  - měli jedno vzpřímené vrhací rameno, kterým velkým obloukem střílely nebo házely kameny
- dvouramenné
  - nazývaly se *ballistae*
  - mnohem běžnější - různé velikosti
  - technicky složitější - připomínají samostříly, ale pracují na jiném principu => síla nespočívala v napětí ramen, ale svinutého lana, které je drželo
  - primárně sloužily jako protipěchotní zbraň

Vojenské tábory

Castrum - legionářský tábor

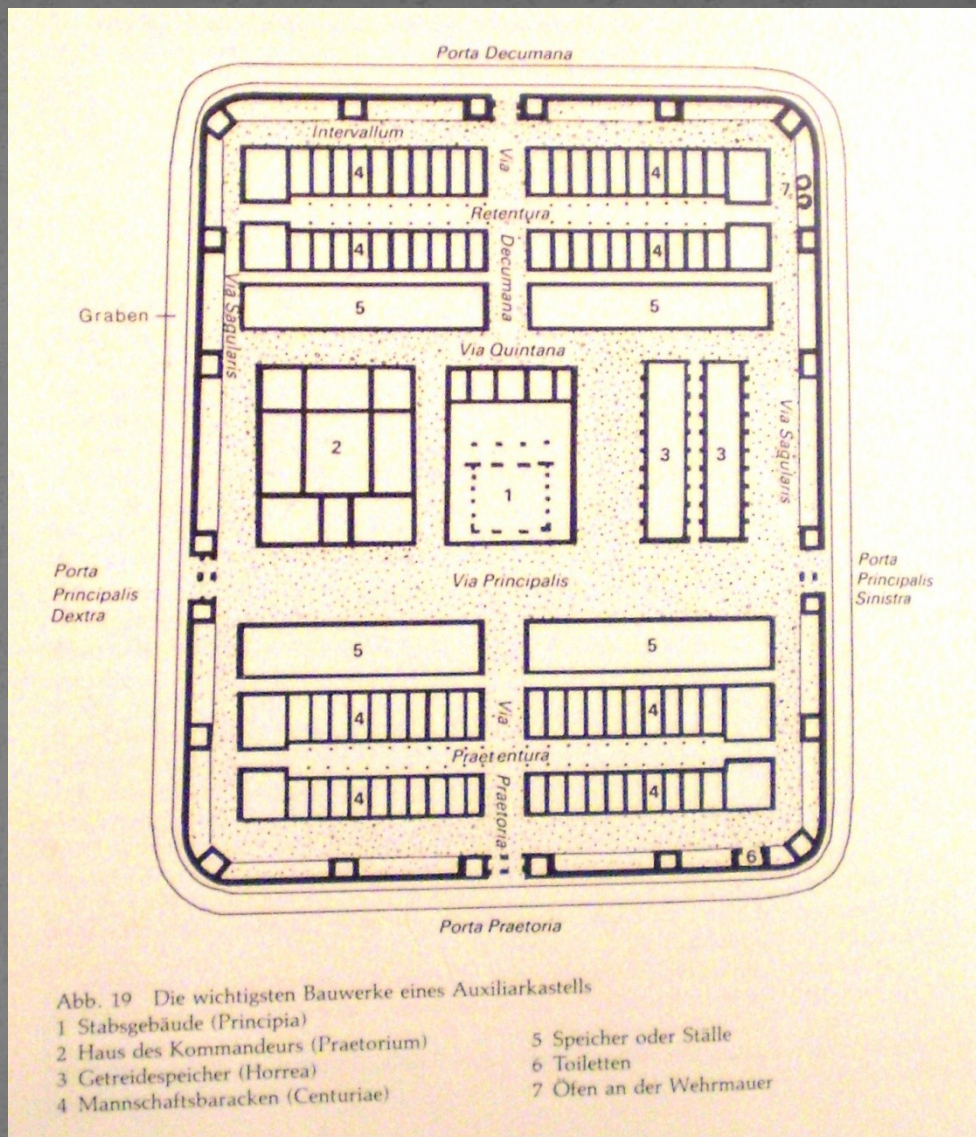
- vojenské tábory byly primární základny vojska
- z počátku byly tábory jen vylepšenou verzí dřívějších zimních táborů - později došlo k jejich postupnému vylepšování
- tábory velmi rozsáhlé komplexy zabírající několik ha - běžný tábor kolem 20-25 ha; známy jsou však i tábory mnohem větší, které sloužily pro ubytování dvou legií - Vetera (dn. Xanten) na Rýně
- všechny byly budovány na základě stejných principů, navzájem se však odlišovali, což bylo dáno mnoha faktory
  - téměř všechny tábory mají obdélníkový tvar se zakulacenými rohy
  - tábor je rozdělen dvěma na sebe kolmými osami - *cardo*, *decumana* - které tvoří hlavní vnitřní cesty
    - *via principalis* - spojující dvě brány na delších stranách tábora
    - *via praetoria* - vedoucí od hlavní brány k principii
    - *via decumana* - cesta vedoucí za principii k zadní bráně
  - po vnitřní straně tábora probíhala *via sagularis*

- tyto čtyři cesty ústili do čtyř bran

- hlavní brána - *porta praetoria* - směrem k nepříteli

- boční brány - *porta principalis sinistra* a *porta principalis dextra*

- zadní brána - *porta decumana*

- celý tábor byl obehnán opevněním, které se většinou skládalo z valu - *valum* a palisády - známo několik typů; u táborů přestavěných do kamene tvořily opevnění hradby

- součástí opevnění tvořily věže a brány

- věže v 1. a 2. st. nevystupovaly před samotné opevnění

- stejně je tomu i u bran, kde je známo mnoho variant provedení

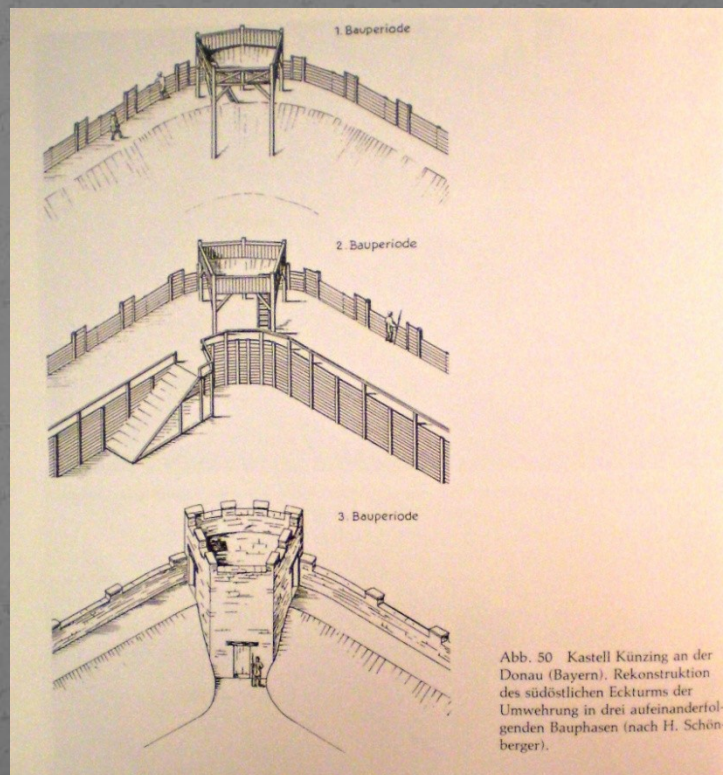
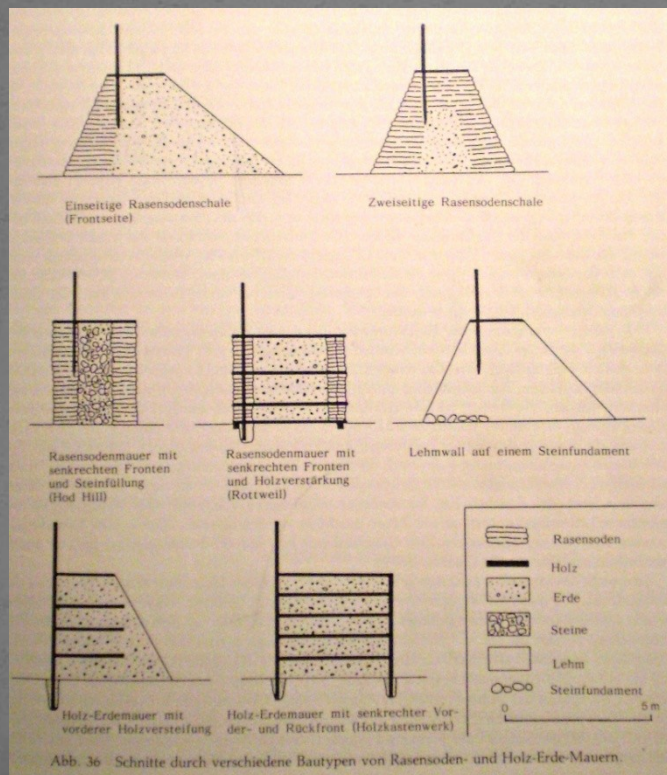

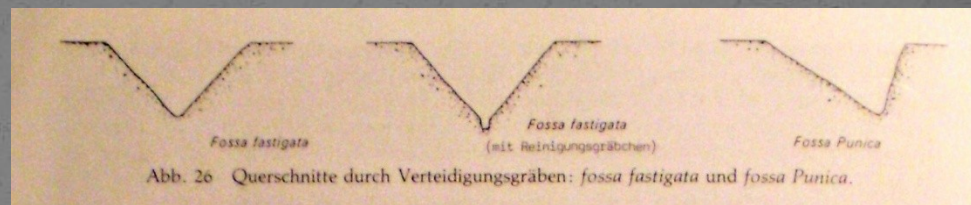

Abb. 33 Einsatz von dornigen Ästen als Hindernisse in Kastellgräben; Rekonstruktionszeichnung.

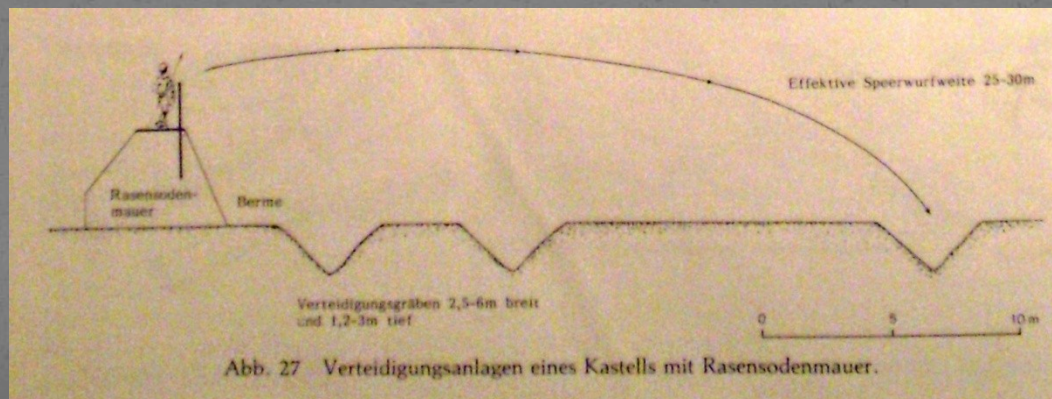

Abb. 38 The Lunt, Baginton (Warwickshire, Mittelengland). Ein Stück der Rasensodenmauer und des Verteidigungsgrabens während der Rekonstruktion im Jahre 1966. Die Zinnen sind noch nicht aufgesetzt worden.

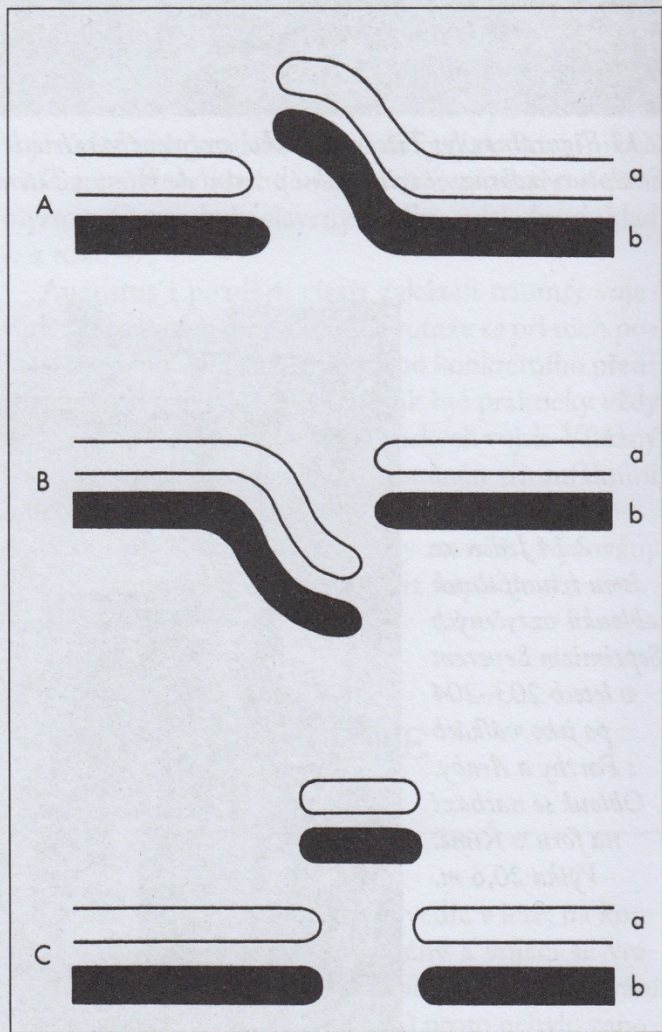
- před opevněním mohlo být několik příkopů - *fossa*
  - ty měli tvar písmene V - děleny do tří typů - *fossa punica*, *fossa fastigata*, *fossa fastigata* s žlábkem
  - hloubka byla různá - obvykle kolem 2 m
  - řešení příkopů u bran mělo několik variant
    - přerušení příkopů - známy 3 varianty
      - vnitřní *clavicula*
      - vnější *clavicula*
      - *titulum*
    - nepřerušovaný příkop

- před příkopy mohly být umístěny další pasti - např. skryté jámy s naostřeným kulem na dně - *lilia*

2.15 Vstupy do tábora: a) vnější příkop; b) vnitřní násep; A) vnější clavicula; B) vnitřní clavicula; C) titulum.

Abb. 34 Fallgruben (lilia) vor der Antoninusmauer bei Rough Castle (Ausgrabung 1904).

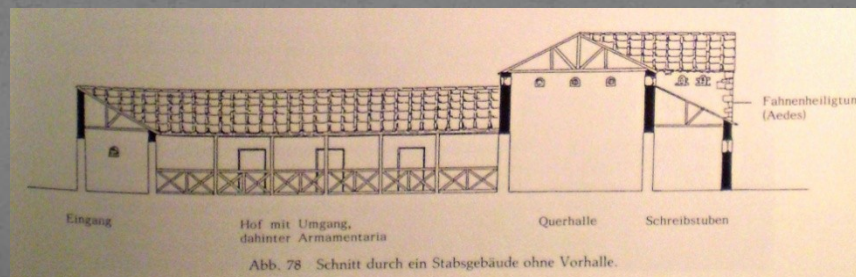
Stavby uvnitř tábora

Principia

- hlavní budova - hlavní štáb
- centrální vchod ležel na *via principalis*
- střed budovy tvořilo nádvoří obehnané sloupovím a kanceláři, vzadu se nacházela krytá hala - basilika
  - ta byla dělena do několika místností
    - uprostřed se nacházela svatyně
      - pod podlahou se obvykle nacházela pokladnice
    - po stranách byly další kanceláře

Praetorium

- příbytek velitele legie
- jednalo se o typický přepychový římský dům s atriiovým dvorem
- součástí mohly být i soukromé lázně nebo zahrada

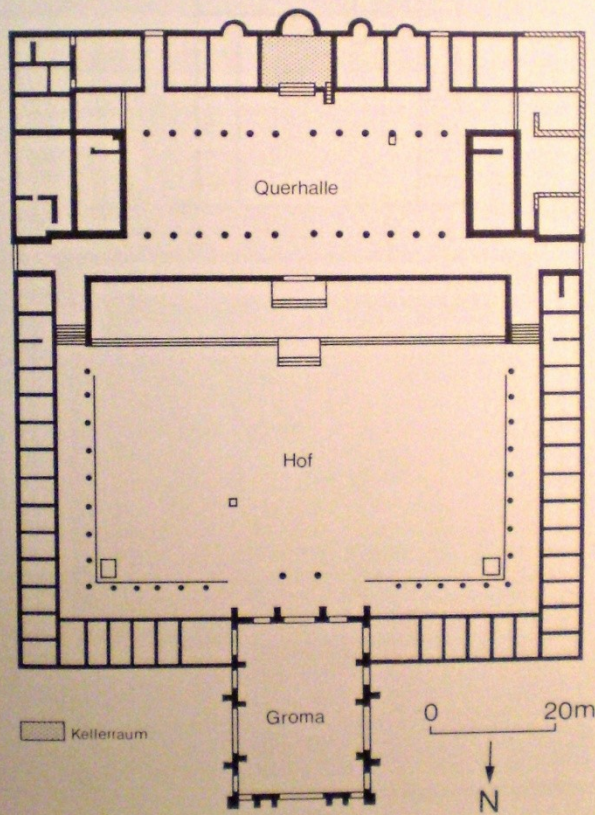
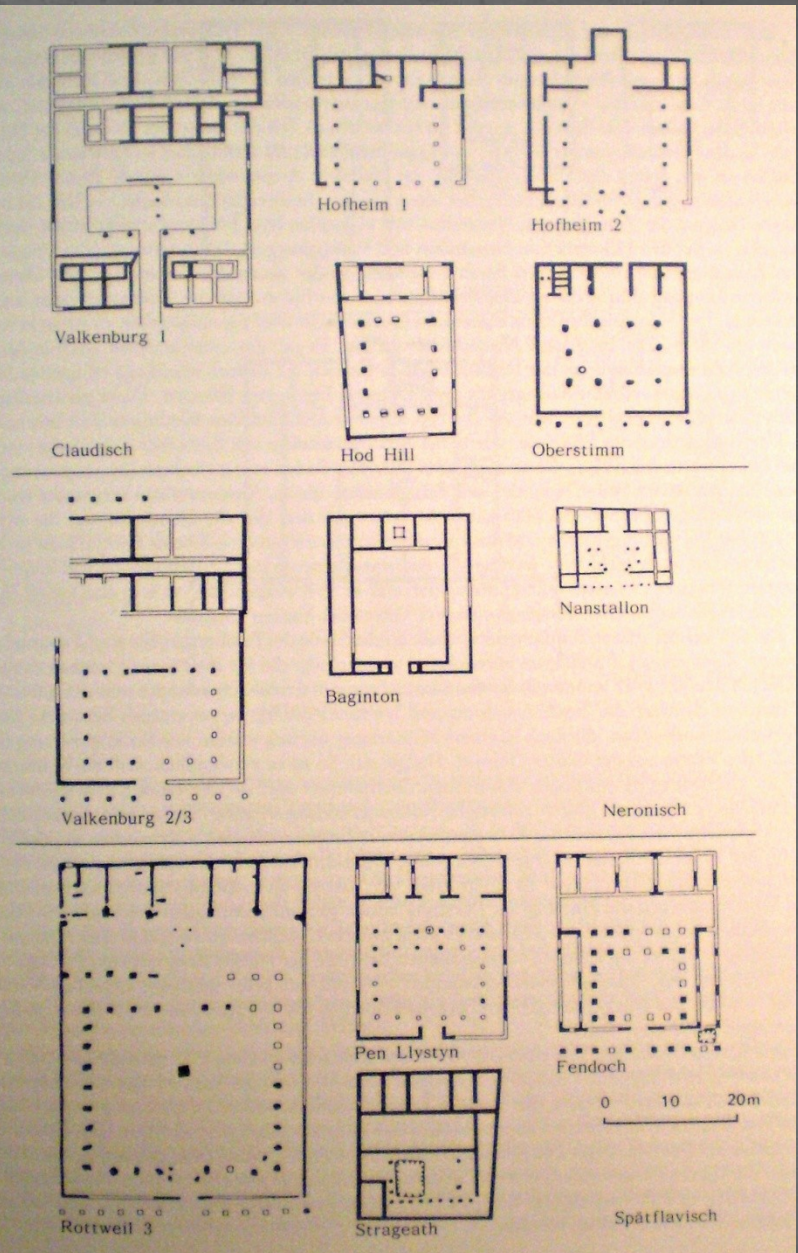
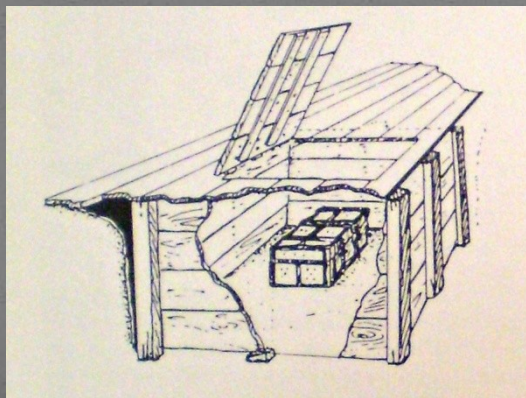
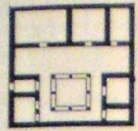

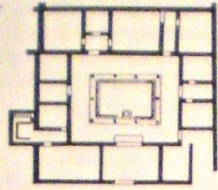
Abb. 92 Legionärlager Lambaesis (Algerien), Grundriß der Principia. Das Fahnenheiligtum war unterkellert, davor dreischiffige Querhalle. Am Eingang des Gebäudes stand eine monumentale Torhalle, die inschriftlich als «Groma» bezeichnet wurde. Maßstab 1:1000.

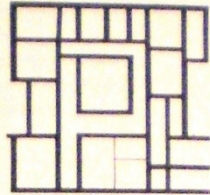
Städtische Wohnhäuser

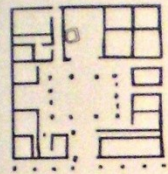
Delos

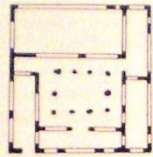
Carwent, Haus 3

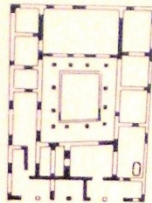
Gloucester, Insula 1

Oberstimm

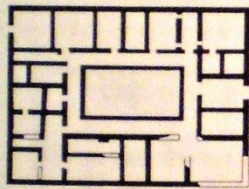
Hod Hill

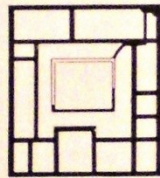
Fendoch

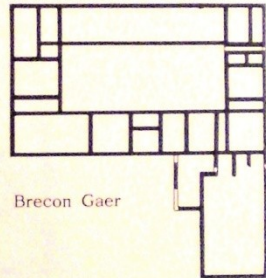
Hesselbach

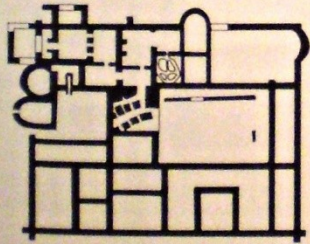
Housesteads

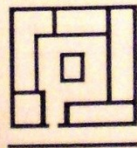
Balmuilty

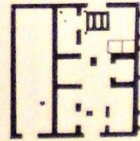
Brecon Gaer

Mumrills 2

Gelligaer

Templeborough

0 10 20m

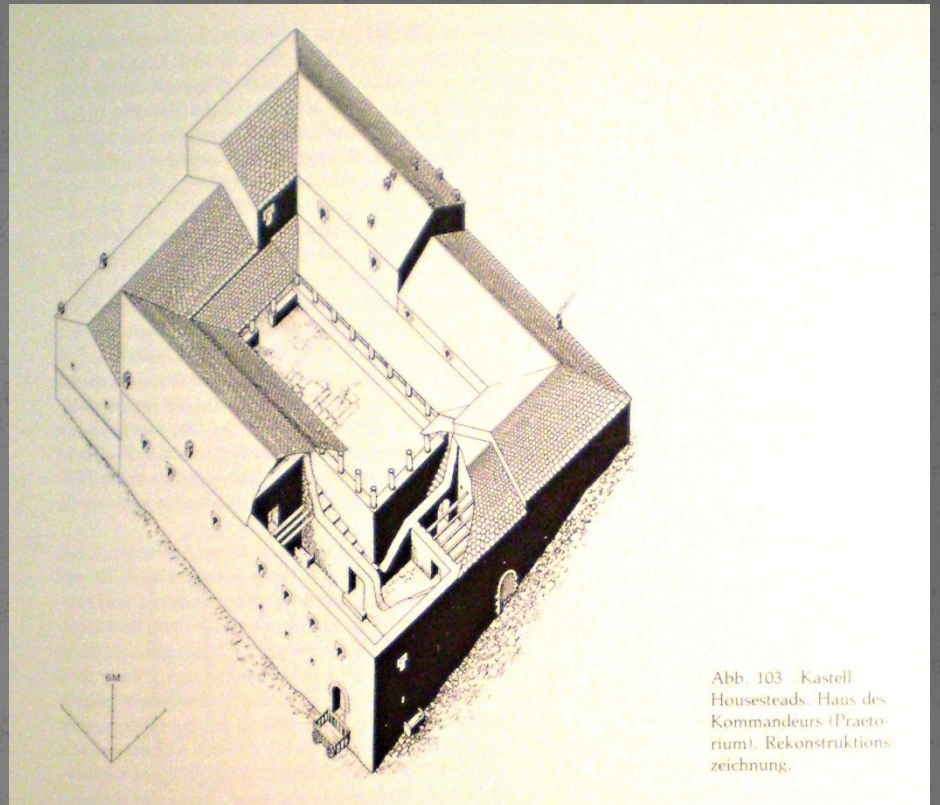

Abb. 103 Kastell Housesteads. Haus des Kommandeurs (Praetorium). Rekonstruktionszeichnung.

Domy důstojníků

- jednalo se o méně honosné domy než měl velitel legie
- samostatné domy byly určeny pro *tribuna laticlavia*, tribuny z jezdeckého stavu, zřejmě také pro *praefecta castrorum* a v samostatných domech bylo povoleno pobývat také centurionům první kohorty (*primi ordines*)
  - *tribunus laticlavius* byl také ze senátorského stavu, proto jeho dům byl jen o málo honosnější než dům velitele legie

Ubikace mužstva

- nejčastější budova v táboře
- jeden blok určený pro jednu centurii o 80 mužích a důstojníky
- každá z těchto budov byla dělena na několik částí, které byly přiděleny 8 mužům - každá z těchto částí, nazývaná *contubernia*, se mohla dělit do několika místností - obvykle 2 - spací a obytnou
- před celou budovou pak ve většině případů probíhalo sloupořadí
- na konci budovy se nacházel systém několika místností, které zahrnovaly obydlí centuriona a patrně kanceláře

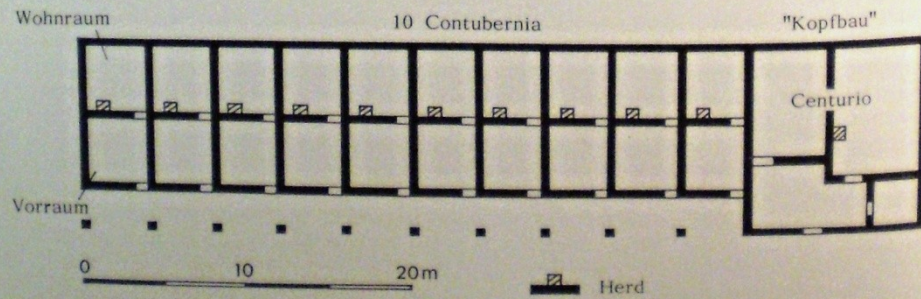

Abb. 127 Grundriß einer typischen Mannschaftsbaracke für eine Centurie. Maßstab 1:400.

Abb. 128 Kastell Saalburg im Taunus (Hessen). Zwei rekonstruierte Mannschaftsbaracken (Centuriae), Holzbauten auf Steinfundamenten. Die Baracken sind nicht verputzt, sondern mit einer Bretterschalung versehen, nach Darstellungen auf der Trajanssäule. Bei der rechten Baracke ist das Vordach vor den Eingängen der Mannschaftsstuben deutlich zu erkennen. Am Ende dieser Baracke: vorspringender »Kopfbau« für den Centurio. Mit rund 35 m Länge gehören die rekonstruierten Baracken der Saalburg zu den kleinsten Bauwerken dieses Typs (Größe etwa wie in den Kastellen Hod Hill, Valkenburg, Hesselbach).

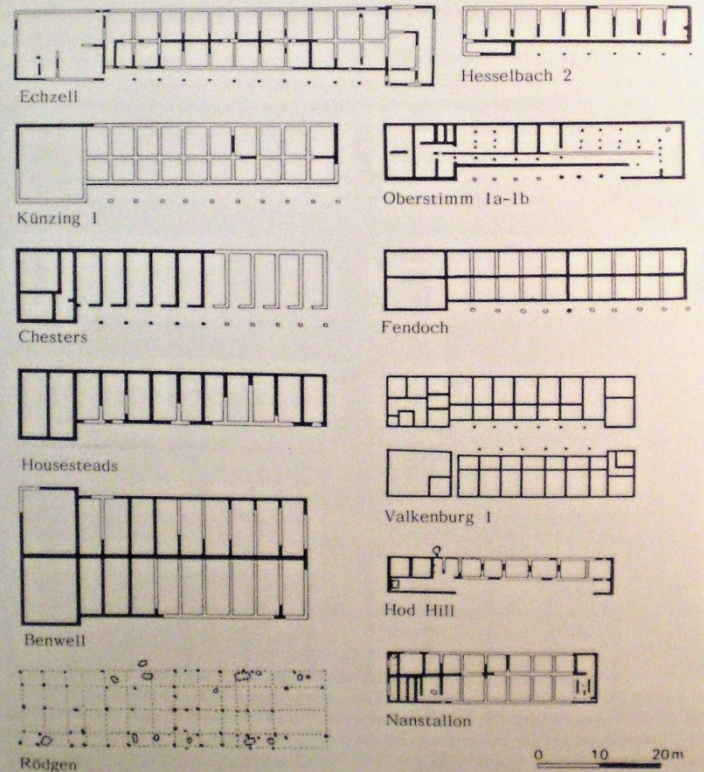
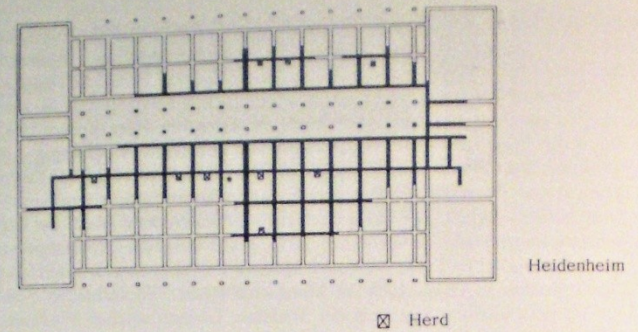

Abb. 129 Mannschaftsbaracken in Auxiliarkastellen. Maßstab 1:1000.

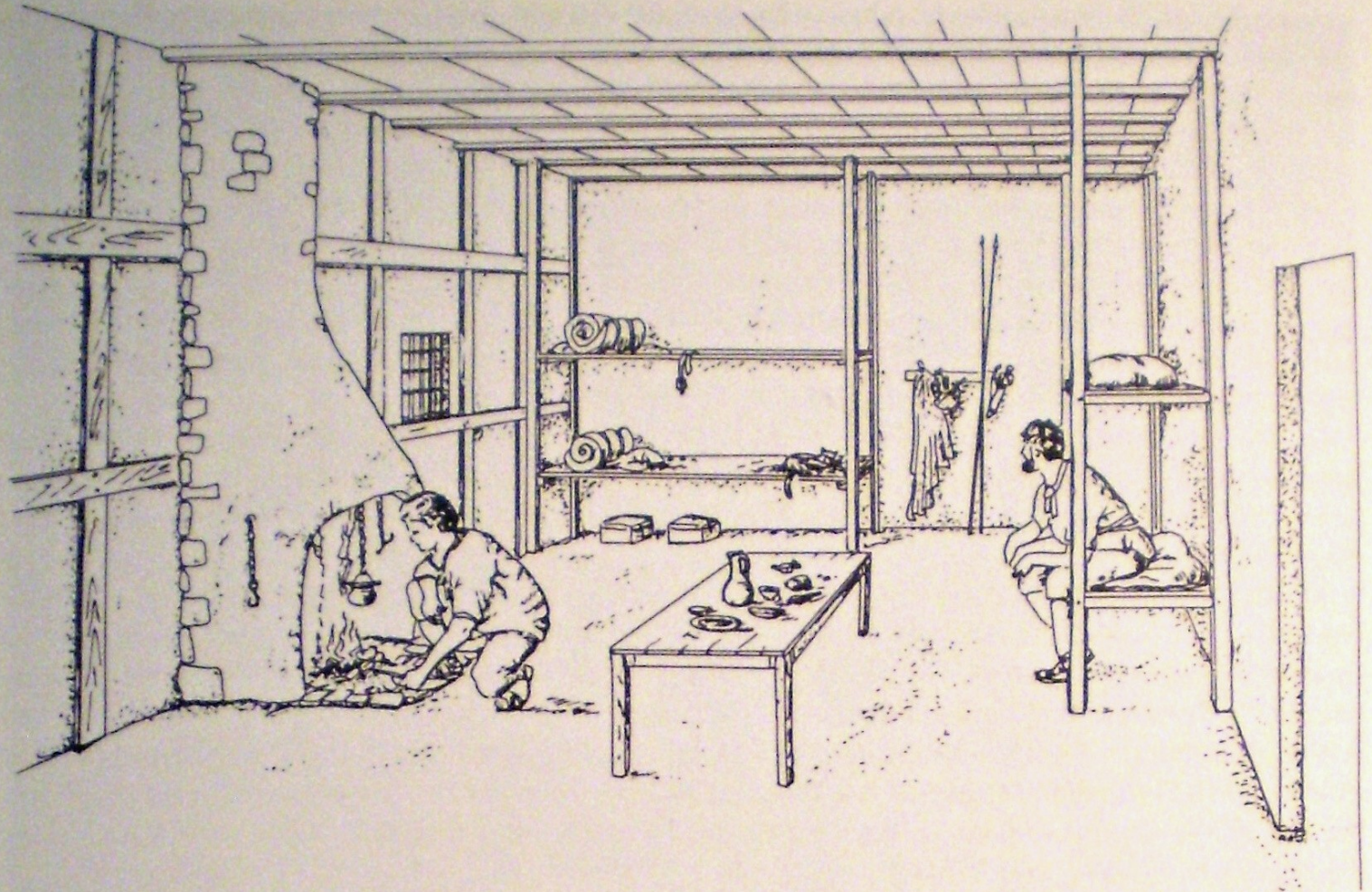
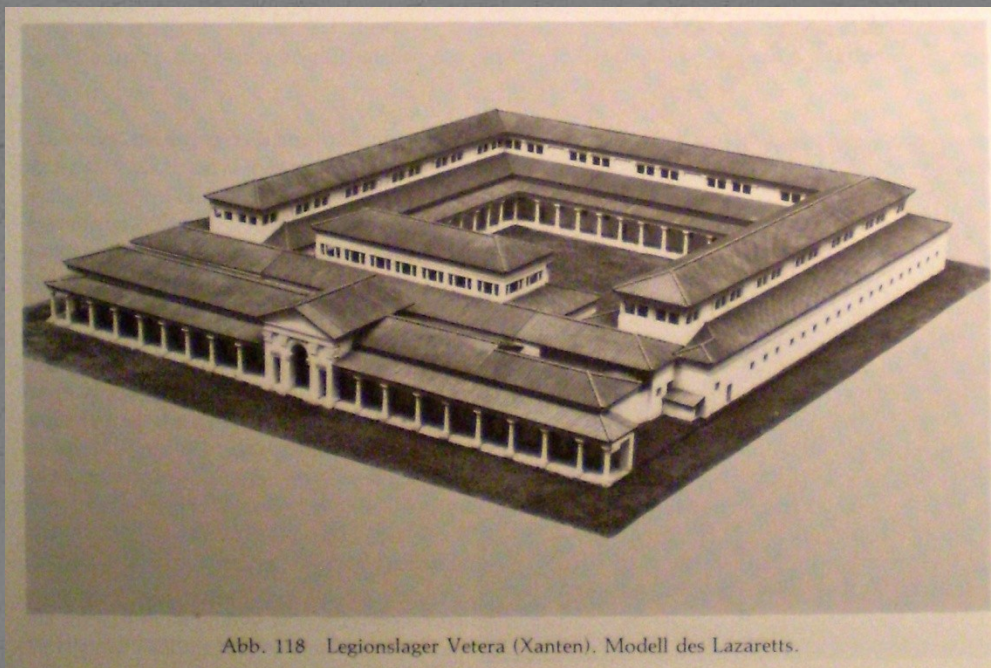

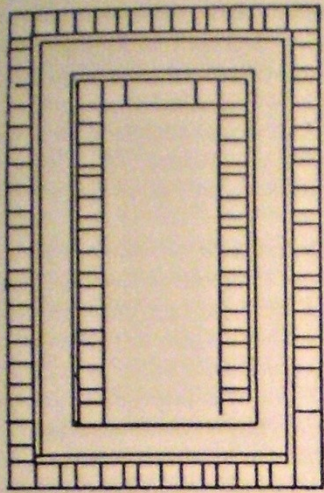
Abb. 131 Innenansicht einer Mannschaftsstube (Contubernium). Rekonstruktion nach Beobachtungen im Kastell Heidenheim (Baden-Württemberg).

Valetudinarium - lazaret

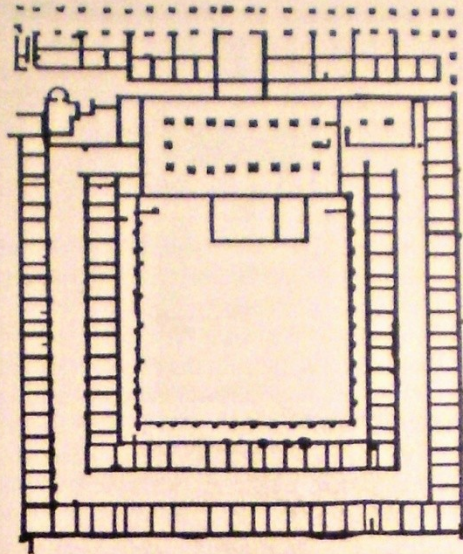
- obvykle velká budova s centrálním dvorem a řadou místností kolem
- místnosti byly uspořádány ve dvou řadách podél vnitřní chodby – vchod do jednotlivých místností nebyl přímo z chodby, ale z výklenků napojených na hlavní chodbu
- někdy je těžké tento typ budovy odlišit od dílen => identifikaci napomáhají nálezy lékařských nástrojů

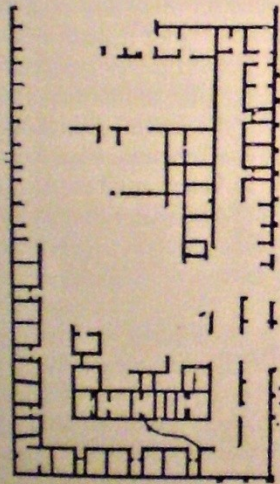

Inchtuthil

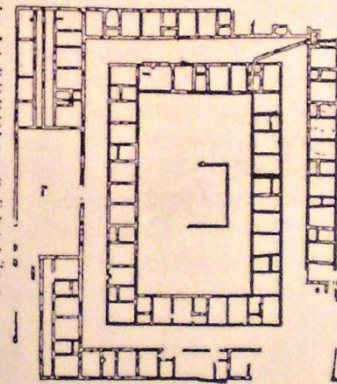

Vetera

Novaesium

0 40m

Vindonissa

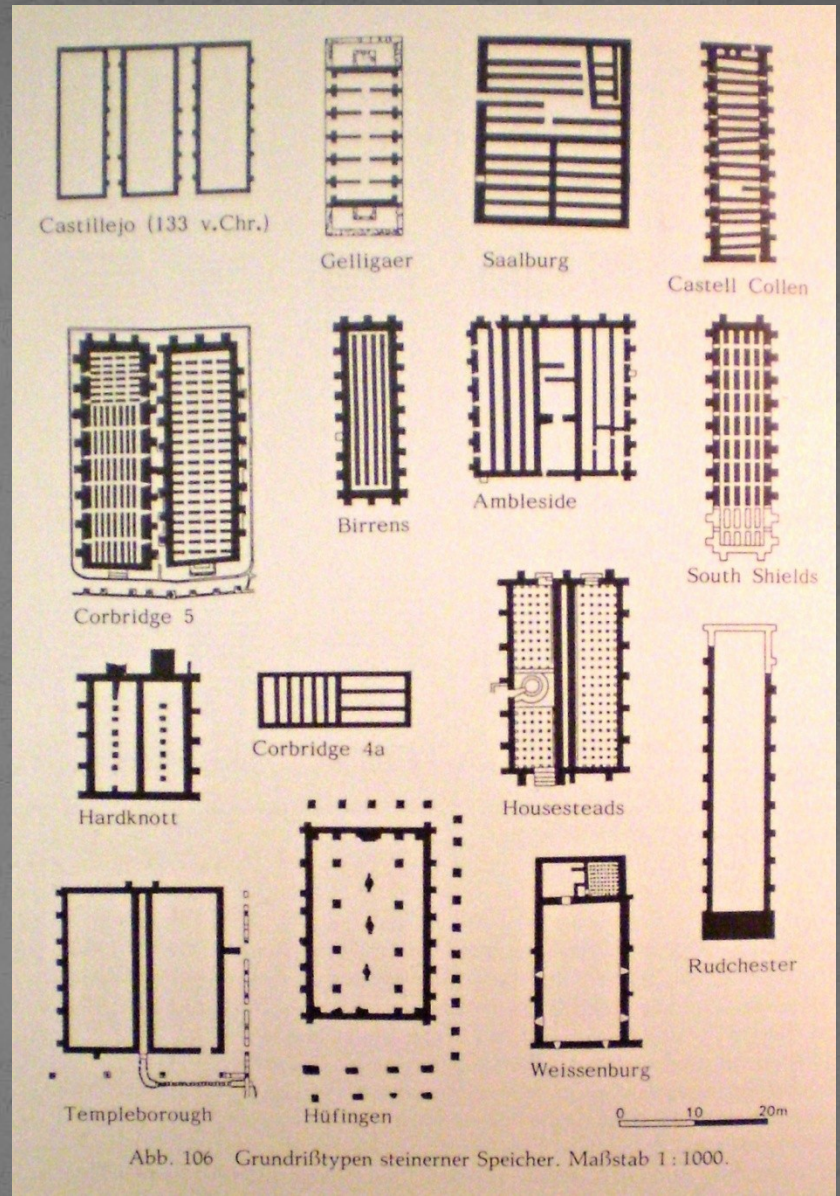
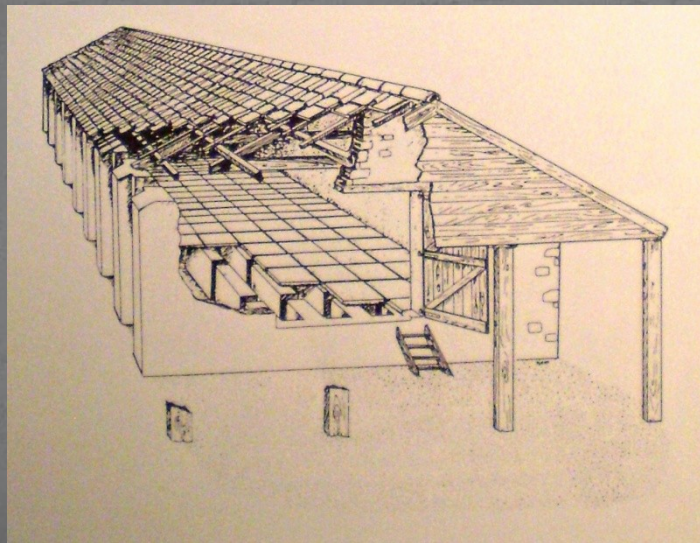
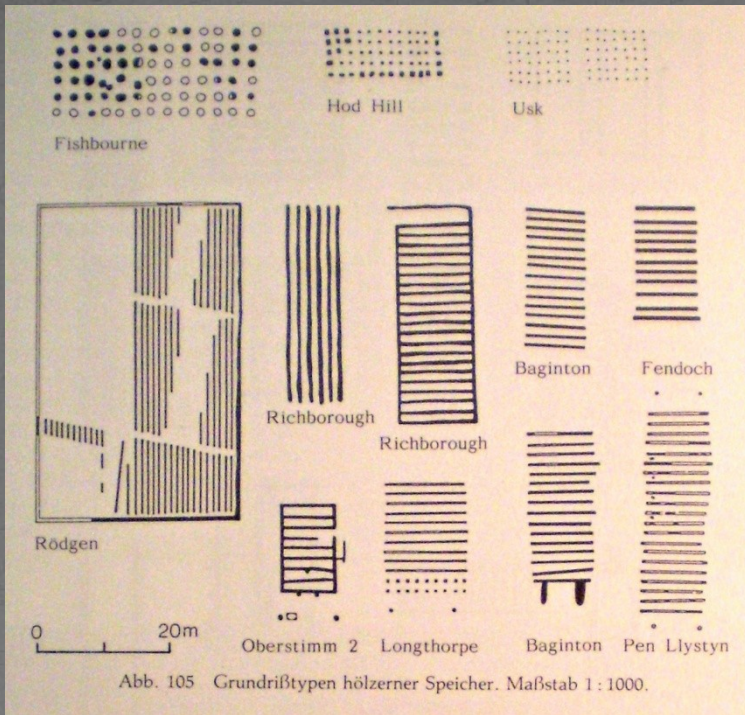
Abb. 117 Grundrisse von Lazaretten in Legionslagern. Maßstab 1 : 1500.

***Horreum* - sýpka**

- archeologicky dobře rozpoznatelná budova
- horrea se vyznačovala vyvýšenou podlahou, která spočívala buď na kůlech, zděných pilířích, nebo zídkách
  - tato konstrukce zajišťoval lepší ochranu skladovaného materiálu před vlhkostí a škůdci
- *horrea* mohla být dřevěná nebo kamenná
  - u kamenných sýpek bývají stěny opatřeny opěrnými pilíři
  - ve stěnách je provedena řada větracích otvorů

Další budovy

- mezi budovy, které bývají součástí tábora patří lázně, dílny – *fabricae* a latríny, které se nacházely při opevnění

*(Vpravo) Rekonstrukce
dřevěné sýpky z 1. století n. l.
v Luntu nedaleko Coventry,
s okénky pro cirkulaci
vzduchu a zvýšené podlahy.*

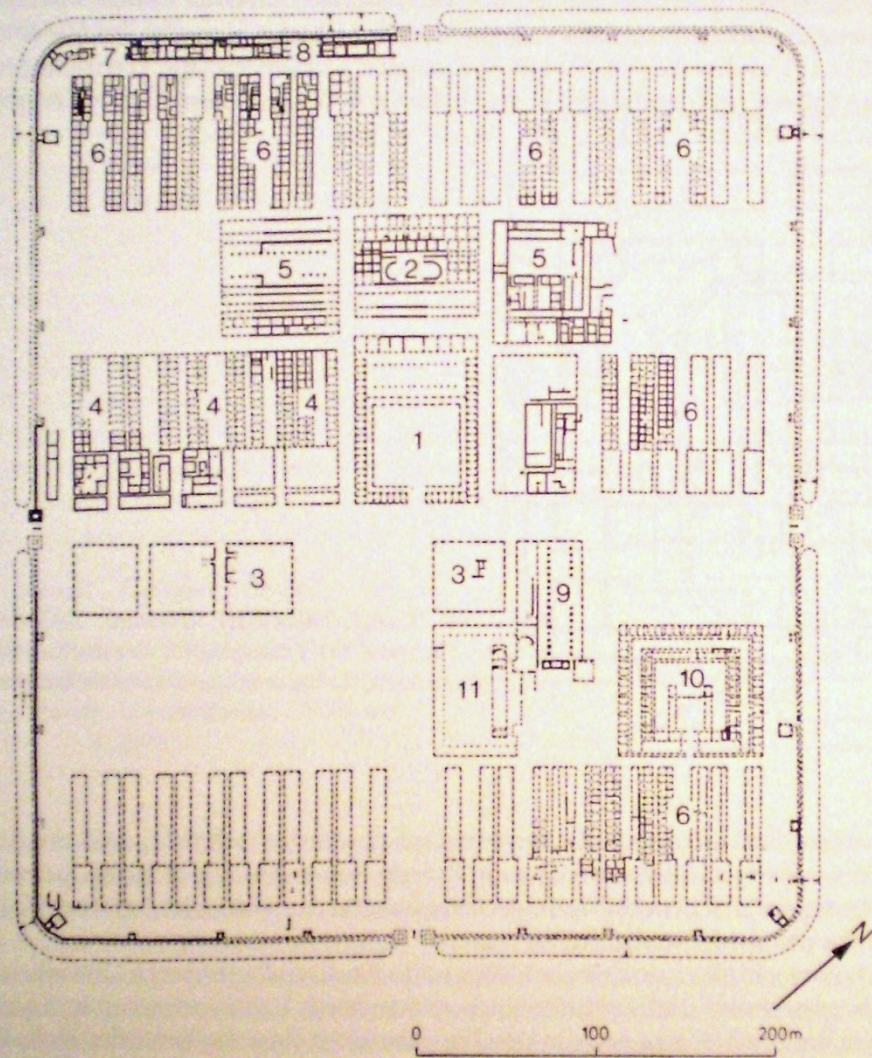

Abb. 198 Legionslager Caerleon (Wales), um 100 n. Chr. Steinbau. (1) Principia; (2) Praetorium; (3) Tribunenhäuser; (4) Baracken der 1. Legionskohorte; (5) Vorratsbauten oder Werkstätten; (6) Mannschaftsbaracken; (7) Toilette; (8) Werkstätten; (9) Fabrica (?); (10) Valetudinarium; (11) Thermen. Maßstab 1 : 5000.

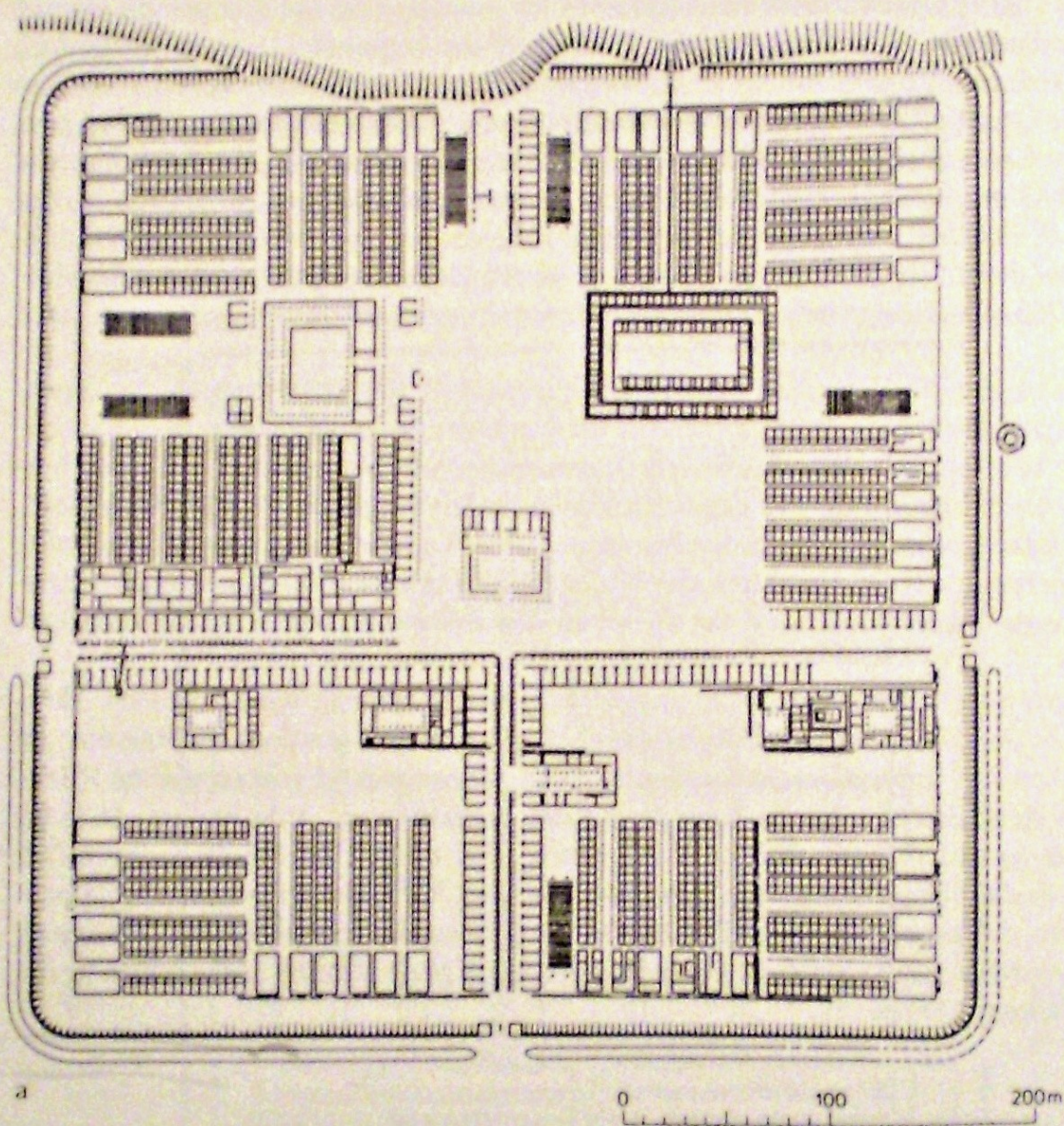

Abb. 17 (a) Legionslager Inchtuthil, Schottland; (b) Legionslager Neuss, Nordrhein-Westfalen. Maßstab 1 : 5000.